

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra germanistiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lyrika Franze Werfela v českých překladech
The Lyric poetry of Franz Werfel in Czech Translations

Zuzana Paříková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Viera Glosíková CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání – Dějepis se zaměřením na vzdělávání

2018/2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Lyrika Franze Werfela v českých překladech* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 30. 11. 2019

.....

Zuzana Paříková

Děkuji doc. PhDr. Vieře Glosíkové CSc. za její ochotu, podporu a vstřícnost, cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

.....

Zuzana Paříková

ABSTRAKT

Tématem této bakalářské práce je porovnání různých překladů vybraných básní Franze Werfela z několika hledisek. V první části práce je představen život Franze Werfela z důvodu porozumění jeho poezii. Dále tato práce pojednává o problematice překladu poezie a teoreticky popisuje hlediska, na která se zaměří ve srovnání jednotlivých překladů. Těmito hledisky jsou doba, ve které překlady vznikaly, jazykové prostředky a jejich volba, rozdíly v počtu slabik, zachování rýmu v překladech, vyhledání a popis tvořivé textové transformace. V praktické části této práce jsou k tomuto porovnání vybrány dvě básně Franze Werfela, a to *An den Leser* a *Gebet um Sprache*. Nejprve je každá báseň sémanticky analyzována autorkou této práce z důvodu hlubšího porozumění původnímu, nepřeloženému textu. Poté jsou srovnány tři překlady každé básně, přičemž srovnání se zaměřuje na vyhledání výše zmíněných hledisek.

KLÍČOVÁ SLOVA

německojazyčná literatura z Prahy, Franz Werfel, lyrika, český překlad

ABSTRACT

The topic of this bachelor thesis is a comparison of various translations of the chosen poems written by Franz Werfel. The first, theoretical part of this thesis presents the life of Franz Werfel for the reason of understanding of his lyric poetry. Further, this thesis discusses the matters of lyrical poetry translation and describes theoretical aspects which are focused on in the comparison part. These aspects are the age in which the translations were made, linguistic devices and the choice of them in the translations, differences in syllable numbers in the translations, the rhyme preservation in the translations, the search and the description of the creative text transformation in the translations. In the comparison part, this thesis uses two Franz Werfel's poems. The poems are *An den Leser*, and *Gebet um Sprache*. First, each of the poems is semantically analysed by the author of this thesis. The reason for this analysis is a better understanding to the original, untranslated text. Afterwards, the thesis compares three translations of each poem, whereas the comparison focuses on the above-mentioned aspects of translation.

KEYWORDS

German literature written in Prague, Franz Werfel, Lyric poetry, Czech translation

Obsah

Úvod	8
1. Franz Werfel – představení autora	9
2. Problematika překladu poezie	20
2.1 Vztah mezi originálem a překladem	20
2.2 Rým jako překladatelský problém	21
2.3 Transformace textu	23
2.4 Hlediska sémantické analýzy a porovnání překladů básní	24
3. K osobnostem překladatelů	26
3.1 Otokar Fischer (1883–1938)	26
3.2 Viktor Fischl (1912–2006)	27
3.3 Hana Žantovská (1921–2004)	27
3.4 Radek Malý (1977)	28
Interpretační část bakalářské práce	29
4. Tematický rozbor básně <i>An den Leser</i>	30
5. Srovnání překladů básně <i>An Den Leser</i>	34
5.1 První strofa	35
5.2 Druhá strofa	38
5.3 Třetí strofa	41
5.4 Čtvrtá strofa	44
5.5 Pátá strofa	47
6. Tematický rozbor básně <i>Gebet um Sprache</i>	50
7. Srovnání překladů básně <i>Gebet um Sprache</i>	53
7.1 První dvojverší	53
7.2 Druhé dvojverší	54
7.3 Třetí dvojverší	55

7.4 Závěrečné trojverší	56
Závěr	59
Resumé	61
Seznam použitých informačních zdrojů	64
Seznam příloh	67
Přílohy	68

Úvod

Cílem této bakalářské práce je srovnat překlady od různých autorů na základě teoretických poznatků, které vychází z publikací Zlaty Kufnerové a Jiřího Levého. Na základě těchto poznatků je popsána problematika překladu poezie a z ní vycházející stěžejní hlediska pro srovnání předkladů. K těmto hlediskům patří doba, ve které překlady vznikaly, volba jazykových prostředků jednotlivých překladatelů, rozdíly v počtu slabik s ohledem na původní text, zachování rýmů a rytmu, jakož i vyhledání textové transformace. Práce rovněž přibližuje život německy píšícího autora Franze Werfela a dobu, ve které žil a tvořil, protože předpokladem pro pochopení originálního díla je i porozumění autorovi a kontextu, v němž toto dílo vznikalo.

Aby bylo možné porovnat více českých překladů zároveň, následují v praktické části rozbor vybraných Werfelových básní, které slouží jako podklad pro analýzu jednotlivých verzí překladů. Samotná analýza se zaměří na porovnání překladů vždy od tří různých autorů. V prvním případě je to báseň *An den Leser* z Werfelovy sbírky *Der Weltfreund* (1911) a ve druhém případě se jedná o báseň *Gebet um die Sprache* ze sbírky *Schlaf und Erwachen. Neue Gedichte* (1935).

1. Franz Werfel – představení autora

Jedním z východisek pro dosažení co nejlepšího překladu je překladatelova znalost autora původního díla a kontextu doby, ve které dílo vznikalo (viz. 2.1). Čím hlubšími poznatky o autorovi originálu překladatel disponuje, tím věrněji dokáže zachovat myšlenky původního díla v cílovém jazyce. Franz Werfel byl německy píšící spisovatel, básník a dramatik. Vyrůstal v Praze a dlouho pobýval ve Vídni. Patřil ke generaci pražských německých spisovatelů, kteří tvořili ve dvacátém století. První etapa jeho tvorby ho řadí čelním představitelům expresionismu. Po nacistickém převratu byl nucen emigrovat.

Franz Viktor Werfel se narodil 10. září 1890 na Novém Městě Pražském manželům Rudolfo Werfelovi a Albině Werfelové (roz. Kussiové). Otec pocházel z movité židovské rodiny severních Čech.¹ Roku 1882 založil v Praze rukavičkářskou firmu *Werfel & Böhm*, kterou po něm měl Franz v dospělosti převzít. V dětství trávil mnoho času se svou chůvou Barborou Šimůnkovou, která na něj měla velký vliv. Odkazuje na ní v románu *Barbara oder Die Frömmigkeit*. V šesti letech nastoupil na soukromou školu piaristického řádu v Panské ulici.² Poté navštěvoval německé gymnázium v ulici Na Příkopě.³ Mladý Franz Werfel nepatřil mezi vzorné studenty, v tercii dokonce propadl a přestoupil na Akademické gymnázium ve Štěpánské ulici.^{4; 5} Během školních let si postupně budoval vztah k literatuře, divadlu a opeře, na kterou občas své rodiče doprovázel.⁶ V tomto období

---

¹ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997.

Paměti. s. 7

² Tamtéž s. 10

³ Dnes jsou piaristické budovy využívány školou VOŠ a SPŠ elektrotechnická Františka Křížíka, v přízemí se nacházejí komerční prostory (Piaristická kolej a gymnázium (Praha). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Piaristick%C3%A1_kolej_a_gymn%C3%A1zium_\(Praha\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Piaristick%C3%A1_kolej_a_gymn%C3%A1zium_(Praha))

⁴ Dodnes se ve Štěpánské ulici v Praze nachází gymnázium (Akademické gymnázium Štěpánská. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Akademick%C3%A9_gymn%C3%A1zium_%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1nsk%C3%A1

⁵ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 22

⁶ Tamtéž s. 15

začal psát své první básně, které přednášel svému příteli Willymu Haasovi.^{7; 8} Kolem roku 1904 byli oba přátelé ve věku, kdy začali být uváděni rodiči na společenské akce.⁹ Jednou z těchto událostí byl večírek rodinných přátel Glaserových, kde Franz poprvé přednesl svou první báseň před více lidmi.¹⁰

Zhoršoval se mu školní prospěch, což dávali jeho rodiče za vinu neustálému básnění. Zároveň se už od něj očekávalo, že se již začne postupně podílet na správě otcovy firmy. Proto otce často povinně doprovázel do práce, aby nasbíral potřebné zkušenosti.¹¹ Raději se však stýkal s přáteli. K těm patřili budoucí spisovatelé Paul Kornfeld, Ernst Popper a také Ernst Deutsch, který se později stal hercem. Oblíbeným místem ke schůzkám s nimi byla *Kavárna Arco*, kde si básně předčítali a vzájemně si je komentovali.¹² Navštěvovali i jiné podniky, mimo jiné i v té době vyhlášený pražský nevěstinec *Gogo*.¹³

Na podnět přítele Willyho Haase nabídl Franz své básně k uveřejnění v několika periodikách. Za autora se ale musel vydávat Willy Haas, protože v případě, že by se Franzův otec dozvěděl, že se stále věnuje literární tvorbě, byl by ho potrestal.¹⁴ Prvního úspěchu se dočkal v únoru 1908, kdy mu vídeňský deník *Die Zeit* otiskl báseň *Die Gärten der Stadt Prag*.¹⁵ Poté se Willy Haas obrátil na Maxe Broda, který již tehdy patřil k váženým

---

⁷ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 23

⁸ Willy Haas (1891–1973) se později stal vydavatelem, filmovým kritikem a scénáristou (Willy Haas. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Willy_Haas)

⁹ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 24

¹⁰ Tamtéž s. 25

¹¹ Tamtéž s.26

¹² Kavárna Arco patřila v této době k významným pražským kulturním centrům. Nachází se na rohu ulic Dlážďená a Hyberská, nedaleko Hlavního nádraží. Dnes funguje jako restaurace/samoobslužná jídelna. (Kavárna Arco. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kav%C3%A1rna_Arco)

¹³ Tzv. „Salon s dámskou obsluhou“ si zde otevřel v roce 1865 kavárník Emanuel Goldschmied v Kamzíkově ulici. Dnes se zde nachází restaurace U Červeného páva.

¹⁴ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 28

¹⁵ Tamtéž s. 29

osobnostem literárního kruhu a dal mu přečíst Werfelovy básně.¹⁶ Touto cestou se Werfel seznámil s Maxem Brodem, který mu dopomohl k publikování v Německu.

Ani po maturitě se Franzův otec nevzdal naděje, že po něm syn rodinnou firmu převezme. Proto poslal Franze na zkušenou do exportní firmy *Brasch & Rothenstein*, která sídlila v Hamburku.¹⁷ Před svým nástupem Werfel oslovil lipské nakladatelství *Ernst Rowohlt* se dvěma díly, které nakladatelství odmítlo. Pracovní stáž Franz sabotoval, a tak byl po několika týdnech od svého nástupu propuštěn.

Krátce poté Franz obdržel dopis od Karla Krause, že se chystá uveřejnit ve svém časopise *Die Fackel*¹⁸ básně z dosud nevydané sbírky *Der Weltfreund*. V čísle ze 29. dubna roku 1911 pak vyšly jako předtisk sbírky *Der Weltfreund* básně *Die vielen Dinge*, *Kindersonnentagsausflug*, *Der schöne strahlende Mensch*.¹⁹

V květnu 1911 se Werfel vrátil do Prahy z důvodu vojenské služby v kasárnách na pražských Hradčanech. Pociťoval zde silný odpor k tradičně uznávaným vojenským hodnotám a hierarchii, která byla s tímto systémem provázána a každodenní disciplíně, která od něj byla očekávána.²⁰ Téhož roku vyšla jeho sbírka *Der Weltfreund* v berlínském nakladatelství Axela Junkera. Zasadil se o to Max Brod, který Junkerovi pohrozil, že pokud knihu nevydá, nebude ani on v tomto nakladatelství publikovat své práce.²¹ První vydání čítalo čtyři tisíce výtisků, a dokonce se během několika týdnů muselo dotisknout. Rázem byl Franz Werfel v celé německé jazykové oblasti znám. Časem se však Werfel a Brod začali

---

¹⁶ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 30

¹⁷ Tamtéž s. 36

¹⁸ *Die Fackel* byl vídeňský satirický časopis vydávaný Karlem Krausem v letech 1899-1936 (*Die Fackel*. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 - [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Die_Fackel)

¹⁹ in KRAUS, Karl a Martin LEUBNER. Karl Kraus' "Literatur oder Man wird doch da sehn": genetische Ausgabe und Kommentar. Göttingen: Wallstein, c1996, s. 233

²⁰ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 41

²¹ WAGENER, Hans. *Understanding Franz Werfel*. Columbia, S.C.: University of South Carolina Press, 1993. s. 4

ve svých názorech rozcházet. Kromě toho, že Werfel zatím nedokázal docenit díla Franze Kafky, rozkmotřily je i rozdílné dojmy z hudby Richarda Wagnera.²²

V roce 1912 po ukončení vojenské služby se Werfel přestěhoval do Lipska, kde začal pracovat jako redakční lektor nakladatelství Kurta Wolffa (dřívější nakladatelství Ernsta Rowohlta).²³ Zde se setkával s německými literáty Carlem Sternheimem, Kurtem Hillerem, Walter Hasencleverem a Kurtem Pinthusem atd. V této době zároveň pracoval a další básnické sbírce – *Wir sind*. Básně z této sbírky poté představil v Praze na svém prvním veřejném čtení.

S odstupem času si Werfel našel cestu i ke Kafkovi, s kterým se spřátelil a společně navštěvovali kulturní akce. Na jaře roku 1913 sbírka *Wir sind* vyšla.²⁴ Dokonce na ní reagoval Rainer Maria Rilke ve svém dopise adresovaném přímo Werfelovi. To pro Werfela znamenalo vyznamenání, protože Rilkeho nesmírně obdivoval.²⁵

28. června 1914 byl spáchán atentát na rakouského následníka trůnu Franze Ferdinanda, o několik týdnů později vypukla světová válka. 31. července 1914 se musel Werfel v důsledku všeobecné mobilizace vrátit do kasáren. Předstírání slabosti či nemoci ho po pár měsících osvobodilo od aktivní vojenské služby. Nastěhoval se zpátky k rodičům do Mariánské ulice²⁶ a dál psal. Z obav, že bude po odložení vojenské služby přeložen na frontu, vydal se osobně na armádní velitelství ve Vídni s prosbou o přiřazení na místo, které by odpovídalo křehké povaze básníka.²⁷ Velitelství na Werfelovu prosbu přistoupilo a poslalo ho jako administrativního pracovníka do Bolzana, hlavního města tehdejší rakouské provincie Jižní Tyroly.

V Bolzanu utrpěl menší úraz na lanovce a vrátil se do Prahy. Vyšla mu sbírka básní *Einander* (1915). Díky tomu dostal další čtyřměsíční dovolenou, ale v září už měl bez výjimky nastoupit k vojenské službě, z které byl po šesti týdnech opět osvobozen, kvůli

---

²² JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 42

²³ Tamtéž s. 46

²⁴ Tamtéž s. 50

²⁵ Tamtéž s. 51

²⁶ Tamtéž s. 59

²⁷ Tamtéž s. 61

údajným bolestem z někdejšího úrazu.²⁸ Seznámil se se zdravotní sestrou Gertrude Spirkovou, s kterou udržoval tajný milostný vztah. Pro tvorbu si kvůli nové známosti nacházel jen málo času, přesto vznikaly další básně, které odrážely Werfelovo aktuální rozpoložení – *Müdigkeit* nebo *Ballade von einer Schuld*²⁹

Po nějaké době byl opět prohlášen za schopného vojenské služby a musel nastoupit k 19. pluku těžké polní artilerie v Kostelci nad Labem. Vznikla báseň *Die heilige Elisabeth*, kterou věnoval Gertrudě. Po nějaké době byla rota, u které sloužil, převelena do Haliče na ruskou frontu. Werfel byl přidělen k plukovnímu štábu jako telefonista daleko od bojiště. Díky tomu mohl i hodně psát.³⁰ Koncem února 1917 byl povýšen na desátníka a přestěhován do pohodlnější ubikace, kterou však musel sdílet s několika dalšími vojáky a neměl soukromí pro vlastní tvorbu.³¹

Za několik měsíců byl přeložen do Vídně k válečnému tiskovému středisku.³² Zde pracovalo mnoho slavných rakouských i pražských spisovatelů – Rainer Maria Rilke, Stefan Zweig, Robert Musil, Peter Altenberg, Hugo von Hofmannsthal atd. Nyní psal propagandistické články, které měly za úkol ukazovat život na frontě v lepším světle, než ve skutečnosti byl. Práce se mu přičila, ale byla pro něj vykoupením se z bojiště.³³

Po práci se rád zastavil ve vídeňské kavárně *Central* se svým kamarádem Egonem Erwinem Kischem z Prahy a dalšími „vídeňskými bohémy“.³⁴ Zde ho jeden z jeho přátel Franz Blei seznamuje s vdovou po Gustavu Mahlerovi – Almu Mahlerovou, která patřila k vídeňské smetánce. Brzy se s ní spřátelil a navštěvoval ji stále častěji³⁵, ačkoli byla o 11 let straší než on. Vztah, který udržoval s Gertrude Spirkovou začal postupně uvadat.³⁶

---

²⁸ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 64

²⁹ Tamtéž s. 66

³⁰ Tamtéž s. 68-69

³¹ Tamtéž s. 76

³² Tamtéž s. 79

³³ Tamtéž s. 80

³⁴ Tamtéž s. 83

³⁵ Tamtéž s. 85-87

³⁶ Tamtéž s. 87

V lednu 1918 odcestoval Werfel do Curychu.³⁷ Sklízel zde úspěch po své autorské četbě a hrála se zde švýcarská premiéra jeho dramatu *Troerinnern*. Ve švýcarském tisku o něm vyšlo mnoho pochvalných článků a recenzí. V březnu se vrátil do Vídně a začal pracovat na básnické sbírce *Der Gerichtstag*.³⁸ Zanedlouho poté odjel na návštěvu do Prahy a ukončil vztah s Gertrude. Alma Mahlerová byla tou dobou těhotná, otcem dítěte měl být Werfel. Dítě po deseti měsících zemřelo na následky těžkého porodu.³⁹

12. listopadu 1918 byla vyhlášena rakouská republika. S koncem války skončila i Werfelova služba v tiskovém středisku.⁴⁰ Mezitím napsal svoji do té doby nejznámější expresionistickou prózu *Nicht der Mörder, der Ermordete ist schuldig* (1920).

V roce 1922 se seznámil s Arthurem Schnitzlerem⁴¹, který tou dobou v Praze pořádal své přednášky. Potkal se i se svými ostatními tehdejšími přáteli z kavárny *Arco*. Dokončil dramatické dílo *Schweiger*⁴², které však jeho pražští známí nepřijali příliš pozitivně. Premiéra se konala v lednu roku 1923 v Praze a tamějšímu publiku se líbila.⁴³

Od června roku 1923 začal pracovat na novém románu *Verdi*. Už od dětství ke skladateli Giuseppe Verdiho vzhlížel, přestože vyrůstal v době, kdy byl mezi jeho pražskými přáteli populární Richard Wagner.⁴⁴ *Verdiho* dokončil v září ještě tentýž rok.⁴⁵ V dubnu roku 1924 bylo vydáno pod názvem *Verdi, Roman der Oper*.⁴⁶ Knihu věnoval Franzi Kafkovi, jehož tuberkulóza už tehdy byla v pokročilém stádiu. Kafka zemřel o pár týdnů později – 3. června 1924. Román o Verdim byla údajně poslední kniha, co se mu

---

³⁷ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 89

³⁸ Tamtéž s. 91

³⁹ Tamtéž s. 111

⁴⁰ Tamtéž s. 106

⁴¹ Tamtéž s. 133

⁴² Tamtéž s. 136

⁴³ Tamtéž s. 139

⁴⁴ Tamtéž s. 142

⁴⁵ Tamtéž s. 144

⁴⁶ Tamtéž s. 147

dostala do ruky.⁴⁷ Tento román představuje cézuru ve Werfelově tvorbě, poezie se dostala do pozadí a začal psát hlavně prózu.

V polovině ledna 1925 se vydal Werfel na cesty s Almou Mahlerovou do Egypta.⁴⁸ Werfel vyrůstal v asimilované židovské rodině a až do této doby, se o svůj židovský původ aktivně nezajímal. Po návštěvě Jeruzaléma se však začal zajímat o dějiny židovského národa i jazyka.⁴⁹ Načerpál zde inspiraci k dramatické legendě *Paulus unter den Juden*.⁵⁰ V roce 1926 se krátce setkal se Sigmundem Freudem, kterému drama věnoval.⁵¹ Freud však měl k Werfelově pojetí látky výhrady. O rok později se stal Franz Werfel nejoblíbenějším autorem v anketě časopisu *Die schöne Literatur* a byl zvolen členem literární sekce *Pruské akademie umění*, kde zasedali mimo jiné Heinrich a Thomas Mannovi.⁵²

8. července 1929 se Werfel s Almou Mahlerovou oženil.⁵³ Na podzim roku 1929 vyšel další Werfelův román ve čtyřech fragmentech *Barbara oder Die Frömmigkeit*.⁵⁴ Inspirací mu byla vzpomínka z dětství na svou milovanou chůvu. Nedlouho po svatbě podnikl znovu s Almou cestu na východ. Zrodil se zde nový literární námět – genocida Arménů v letech (1915-1917) a hrdinný boj povstalců z Musa Daghu (*Die vierzig Tage des Musa Dagh*).⁵⁵

Ve třicátých letech se Werfel začíná více a více zabývat náboženskými otázkami, dokonce i na toto téma ve Vídni přednášel a neopustilo ho ani po emigraci do USA.⁵⁶

Když se v roce 1933 dostal k moci Adolf Hitler, formulovala Literární sekce *Pruské akademie umění* prostřednictvím pera Gottfrieda Benny oběžník, kde byli její členové

---

⁴⁷ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 148

⁴⁸ Tamtéž s. 154

⁴⁹ Tamtéž s. 157

⁵⁰ Tamtéž s. 159

⁵¹ Tamtéž s. 162

⁵² Tamtéž s. 164

⁵³ Tamtéž s. 176

⁵⁴ Tamtéž s. 178

⁵⁵ Tamtéž s. 184

⁵⁶ Tamtéž s. 192

dotazování, vzhledem ke změně politické situaci, jestli jsou ochotni být dále k dispozici, přestože by to znamenalo vyjádření loajality k nové vládě.⁵⁷ Werfel odpověděl kladně, jelikož mu měla vyjít nová kniha *Die Vierzig Tage des Musa Dagh*. Zároveň ani neočekával, že by tato vláda měla mít delšího trvání.⁵⁸ Jeho knihy ale skončily na hořící hranici spolu s dalšími knihami „proti německému duchu“.⁵⁹ První pálení knih se uskutečnilo 10. května 1933. V plamenech shořely: *Der Spiegelmensch*, *Der Bockgesang*, *Der Abituriententag*, *Die Geschwister von Neapel*, *Juarez und Maximilian*, *Paulus unter den Juden*. Werfel byl vyloučen z literární sekce *Pruské akademie umění*.⁶⁰

Politická situace se vyostřovala i v Praze. Začaly se objevovat antisemitská hesla. Koncem listopadu 1933 vyšla kniha *Die Vierzig Tage des Musa Dagh*. V únoru 1934 byla kniha zkonfiskována a stažena z knihkupectví po celém Německu.⁶¹ Přesto v těchto těžkých dnech přišla dobrá zpráva – Hollywoodské filmové studio *Metro Goldwyn Mayer* zakoupilo práva na tento román.⁶² V roce 1934 oslavil Werfel své padesáté narozeniny a začal se stahovat do ústraní. V básních, které v té době psal, se stále častěji objevovaly motivy smrti. Jeho nevlastní dceři Manon diagnostikovali nevléčitelnou obrnu.⁶³ V roce 1935 zemřela jeho milovaná chůva Barbora Šimůnková. Manon Gropiová zemřela jen o měsíc později.

Začátkem listopadu roku 1935 odjel Werfel spolu s manželkou do New Yorku.⁶⁴ I přes hrozící nebezpečí se po několika měsících vrátili zpátky do Evropy. Od 21. června do 24. června 1937 se zúčastnil v Paříži Mezinárodního kongresu *PEN klubu*. Mimo vyostřené politické debaty, které zde vedl, se také seznámil s Jamesem Joycem.⁶⁵ Počátkem roku 1938

---

⁵⁷ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 202

⁵⁸ Tamtéž s. 203

⁵⁹ Tamtéž s. 204

⁶⁰ Tamtéž s. 204

⁶¹ Tamtéž s. 210

⁶² Tamtéž s. 217

⁶³ Tamtéž s. 220

⁶⁴ Tamtéž s. 223

⁶⁵ Tamtéž s. 234

vyjeli manželé na dovolenou na ostrov Capri. Vznikaly další básně a prózy.⁶⁶ Další drtivá zpráva přišla v březnu. Rakousko bylo připojeno k Německu.

Werfelovi dočasně přesídlili do Paříže.⁶⁷ Franz prodělal první srdeční záchvat. Po zotavení se přestěhovali na Cote d'Azur do Sanary sur Mer. Vznikaly básně jako *Die Ballade von der Krankheit* nebo antihitlerovská báseň: *Der grösste Deutsche aller Zeiten*.^{68; 69} Psal také mnoho bojových esejů, které reagovaly na politické události posledních let. V některých se naopak snažil vyzdvihnout židovský národ a jeho přínos světu.⁷⁰ V roce 1939 byl Werfel zvolen předsedou rakouského exilového *PEN klubu*.

Situace v Evropě se nelepšila. Bylo obsazeno československé pohraničí německými vojsky a 15. března 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. 1. září 1939 Hitler zaútočil na Polsko. Francie a Anglie vyhlásily Německu válku. Werfel se tou dobou nacházel ve Francii, kde byl povolán jako cizinec německé národnosti k výslechu do La Seyne. Nakonec se ukázalo, že byl předvolán omylem.⁷¹ I přes svůj dosavadní odpor k vojenským hodnotám se dobrovolně přihlásil do československé legie. Byl odhodlán zakročit ve zbrani proti nacistickému režimu.⁷² Začátkem prosince 1939 byl Werfel předvolán před odvodní komisi československého pluku v Marseilles.⁷³ Plukovní lékař ho ale prohlásil za neschopného vojenské služby.

Během prvních válečných let vedl Werfel několik rozhlasových proslovů namířených proti nacistickému Německu. V červnu roku 1940 vtrhl Hitler od Francie. Na emigraci do Ameriky bylo již pozdě, protože manželům Werfelovým vypršela platnost cestovních dokladů.⁷⁴ Francie podepsala s Německem příměří a Německu připadly tři pětiny

---

⁶⁶ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 241

⁶⁷ Tamtéž s. 247

⁶⁸ Báseň vznikla jako reakce na Hitlerův veřejný projev v berlínském sportovním stadionu v roce 1938

⁶⁹ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 249

⁷⁰ Tamtéž s. 253

⁷¹ Tamtéž s. 261

⁷² Tamtéž s. 261

⁷³ Tamtéž s. 262

⁷⁴ Tamtéž s. 265

země. Po vleklých komplikacích se Werfelovým podařilo uprchnout do Lurd, kde plánovali sehnat nezbytná víza, aby mohli pokračovat za hranice. Mezitím německá vláda přiměla francouzskou vládu, aby zpřísnila opatření ohledně přistěhovalců na francouzském území. Hrozilo jim zatčení a následná internace.⁷⁵

Během pobytu v Lurdech Werfel dokončil novelu, která později vyšla pod názvem *Eine weissblaue Frauenschrift*. Začátkem srpna roku 1940 dostali manželé propustky k cestě do Marseille, která ležela v neokupované části Francie. Zde získali víza pro vstup do USA. Odsud se museli dostat do Španělska. Jediná možná cesta vedla přes Pyreneje. Tuto nebezpečnou a namáhavou cestou zdolávali ve skupině s rodinou Mannových.⁷⁶

13. října konečně dopluli spolu s dalšími uprchlíky (mezi nimi například Heinrich i Thomas Mannovi) do New Jersey. Pak se s pomocí známých Almy Mahlerové přestěhovali do Los Angeles.⁷⁷

Zbytek Werfelovy rodiny čekal v Marseilles na přesun do Spojených států. Werfelův otec – Rudolf Werfel se však svobody nedočkal. Zemřel 31. července 1941.⁷⁸ Rodina přijela do USA bez něj. V prosinci roku 1941 krátce po japonském útoku na Pearl Harbor vyšel ve Stockholmu v nakladatelství Bermann Fischer román *Das Lied von Bernadette*.⁷⁹ Koncem února téhož roku, spáchal Werfelův přítel Stefan Zweig se svou ženou Lotte sebevraždu. Zweig už dlouho trpěl úzkostmi, s kterými se příteli svěřoval prostřednictvím korespondence.⁸⁰ Kromě ztráty přítele musel Werfel čelit i stále zhoršující se finanční situaci.⁸¹ Obratem k lepšímu bylo, že se román *Das Lied von Bernadette* stal v červnu roku

---

⁷⁵ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 267

⁷⁶ Tamtéž s. 273

⁷⁷ Tamtéž s. 281

⁷⁸ Tamtéž s. 285

⁷⁹ Tamtéž s. 286

⁸⁰ Tamtéž s. 287

⁸¹ Tamtéž s. 288

1942 bestsellerem v USA. Dokonce časem dosáhl náklad počtu čtyř set tisíc výtisků.⁸² Studio *Twentieth Century Fox* zakoupilo autorská práva na zfilmování románu.⁸³

V roce 1943 byl Werfelovi udělen čestný doktorát od Kalifornské univerzity v Los Angeles.⁸⁴ Nedlouho poté utrpěl srdeční záchvat a postihla ho další ztráta – zemřel další z jeho přátel Max Reinhardt⁸⁵.⁸⁶

Zdraví ho pomalu opouštělo, dýchat byl schopen pouze za pomoci dýchacího přístroje. V prosinci roku 1943 napsal báseň „*Totentanz*“. Nesměl opustit lůžko. Přišel konec války a s ním i vrcholila práce na poslední knize – *Stern der Ungeborenen*.⁸⁷ Zároveň redigoval své básně napsané v letech 1908-1945. Zrovna když pracoval na básni *Dirigent* z roku 1938 dne 26. srpna 1945, se mu zastavilo srdce.⁸⁸ Na přání vdovy Almy byly Werfelovy ostatky roku 1964 převezeny ze Spojených států do Vídně, kde navždy odpočívá na hřbitově *Wiener Zentralfriedhof*.

---

⁸² Tamtéž s. 292

⁸³ Tamtéž s. 298

⁸⁴ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 309

⁸⁵ Maxmillian Reinhardt (1873-1943), rakouský divadelní režisér. Mezi jeho nejslavnější počiny patří například adaptace Shakespearova *Snu noci svatojánské* (Max Reinhardt. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Max_Reinhardt)

⁸⁶ JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložil Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. s. 309

⁸⁷ Tamtéž s. 327

⁸⁸ Tamtéž s. 329

2. Problematika překladu poezie

2.1 Vztah mezi originálem a překladem

Překládání z jednoho jazyka do druhého má svá úskalí, s kterými musí překladatel při své práci počítat. Ta jsou dána nejen rozdíly mezi jazykem originálu a jazykem, do kterého se překládá. Důležitým faktorem je i osobnost překladatele a jeho vlastní schopnost interpretace překládaného textu. Ta je dána mimo jiné překladatelovými znalostmi kulturního a sociálního kontextu prostředí a doby, ve které text vznikl. V případě, že překladatel tyto faktory opomene, může dojít k mylné interpretaci originálu. Nezbytným předpokladem pro kvalitní překlad je i schopnost překladatele velmi dobře ovládat jazyk, do něž je překládáno, kterým zpravidla bývá jeho mateřský jazyk.⁸⁹ Levý také uvádí, že překládané dílo vyrůstá z národního jazyka a je jím dotvářeno. Tento proces dotváření probíhá díky specifickým původního jazyka, stavbě jeho slov a přirozenosti projevu v něm (např. množství jednoslabičných slov, bohatost na homonyma). Díky těmto rysům původního jazyka vzniká v originálním díle mnoho slovních spojení (slovních hříček), která nejsou náhodná, ale významově fungují pouze v původním jazyce. Málokdy se překladateli povede je přeložit se stejným významem a s užitím podobně stavěných slov i v cílovém jazyce. Proto jsou umělecká obohacování v jazyku překladu zprostředkovaná pouze výjimečně a nejsou jeho nedílnou součástí. Jsou tedy podle Levého pouze výsledkem jazykových náhod.⁹⁰ Pro překladatele je např. často problém najít stejná mnohovýznamová slova v jazyce překladu, a pokud existují, jedná se o náhodu. Nicméně, překladatel tím rovněž dokazuje svou schopnost ovládnutí svého mateřského jazyka.

Teoretici překladů se shodují v tom, že při překládání textů musí být dodržena překladatelská teze, podle které není možné překládat pouze části celku (jednotlivá slova či slovní spojení). Překladatel musí usilovat o přeložení textu jako uceleného systému bez ohledu na to, o jaký literární útvar se jedná. „*Dobrý překladatel musí být především dobrý čtenář*“⁹¹. Kufnerová nazývá tento vztah *funkční ekvivalencí*, jejímž principem je

---

⁸⁹ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. s. 7

⁹⁰ LEVÝ, Jiří. *Úvod do teorie překladu: určeno pro posluchače fakulty společenských věd*. Praha: SPN, 1958. s. 59.

⁹¹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. s. 50.

přiměřenost přeloženého textu ve srovnání s výchozím textem.⁹² Práce překladatele není tedy pouze překlad slov z původního jazyka do cílového, ale i porozumění textu jako celku a zachování jeho výpovědi.

Dále autoři překladatelských teorií zohledňují jazykové rozdíly mezi jazykem originálu a jazykem překladu. V případě Werfelovy lyriky mezi německým a českým jazykem. Neopomenutelné je zohlednění rozdílů obou jazyků na fonologické úrovni. Obecně platí, že formulace jedné téže myšlenky v několika různých jazycích vyžaduje různý počet slabik.

V německém jazyce existuje mnoho slov, které začínají nepřízvučnou slabikou, a proto je příhodné využívat jambického metra. V českém jazyce musí být verše, které jsou ve výchozím textu jambické, speciálně upraveny tak, aby na začátku stálo nepřízvučné jednoslabičné slovo.

Z hlediska suprasegmentální roviny má český jazyk přízvuk na první slabice, zatímco německý jazyk má přízvuk pohyblivý. V německém jazyce je stejně jako v českém přízvuk dynamický a nepohyblivý v rámci jednoho slova. V českém jazyce je však přízvuk vázán na první slabiku. Přízvuk v německém jazyce se váže na kmenovou slabiku slova. Ta ale není vždy první.⁹³

2.2 Rým jako překladatelský problém

Každý básnický text má omezený počet možných překladatelských řešení. V případě existence překladu daného textu, který již autor zná, volí jazykové prostředky tak, aby nebyl obviněn z plagiace. Nepřistupuje tak proto ani k řešením, které by sám považoval za nejvhodnější, přestože pochází z jeho vlastní hlavy, protože tato řešení již byla použita.⁹⁴ Překladatel je tak limitován dostupnými – dosud neužitými výrazovými prostředky. Bylo-li dílo v minulosti víckrát překládáno, jsou překladatelské možnosti více omezené. Zatímco

---

⁹² KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. s. 29

⁹³ Tamtéž s. 25

⁹⁴ Tamtéž s. 63

pokud je text překládán poprvé, překladatel je limitován pouze slovní zásobou cílového jazyka a svou vlastní představivostí.

Tato problematika je zřetelnější při překládání poezie, kdy překladatel musí zohlednit zvláštnosti konkrétních veršů, zejména rýmů. Ty v básních nelze považovat za izolované prvky, ale musí být chápány jako struktura, protože s ní souvisí po obsahové, zvukové i rytmičské stránce.⁹⁵ Rýmem rozumíme zvukovou shodu plně přízvukných samohlásek ve verši a všeho, co po nich následuje. Rým může být podle vzdálenosti poslední přízvukné slabiky: mužský (jednoslabičný), ženský (dvojslabičný), tříslabíčný (daktylský).⁹⁶ Levý dále poznamenává, že často je pro básníka – překladatele úspěch, pokud nalezne souznějící dvojici mezi významy obsaženými v obou verších. Proto překladatel v některých částech básně mění myšlenkovou kompozici (viz 2.3). Mnohdy se ani toto řešení nepodaří, protože buď souznějící dvojice neexistuje, nebo překladatel nedospěl k žádnému řešení pomocí vlastní představivosti.⁹⁷

Jako syntéza těchto dvou výše zmíněných problémů při překládání rýmu je zmínka, ve které Levý uvádí, že počet lexikálních jednotek (slov) je kvantitativním ukazatelem národního jazyka, a že na různě akusticky zakončených lexikálních jednotkách a jejich kombinacích závisí rýmové bohatství jazyka.⁹⁸ Zmiňuje se o tom, že analytické jazyky mají poměrně omezený počet těchto kombinací, ale český jazyk, díky své syntetické povaze dovoluje básníkům, resp. překladatelům vytvářet rýmy využívající slovní flexi⁹⁹, a tím se počet možných rýmů podstatně zvyšuje. Díky tomu je možné do českého jazyka překládat poezii opakovaně, aniž by vznikaly plagiáty, a překladatelé mají možnost z jedné básně vytvořit několik odlišných variant.

---

⁹⁵ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. s. 83

⁹⁶ LEVÝ, Jiří. *Umění překládu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. s. 289

⁹⁷ Tamtéž s. 229

⁹⁸ Tamtéž s. 254

⁹⁹ Tamtéž s. 254

2.3 Transformace textu

Jako propojení obou výše zmíněných problémů překladu (vztah mezi originálem a překladem, rým jako překladatelský problém) můžeme vnímat transformaci textu. Kufnerová uvádí, že překlad básnického textu vyžaduje často textovou transformaci.¹⁰⁰ Ta by se dala podle ní rozdělit na *nezbytnou textovou transformaci* a *transformaci tvořivou*.¹⁰¹

Kufnerová zmiňuje, že do tvořivé textové transformace nepočítáme ty případy, které vycházejí ze systémových rozdílů mezi jazykem originálu a jazykem do nějž překládáme, jako je např. členění věty nebo fixní pořádek slov ve větě.¹⁰²

Levý uvádí, že překladatel potřebuje „v *prvé řadě nadání stylistické*“¹⁰³. Dále zdůrazňuje, že přestylizování předlohy má tři kritéria, z nichž pro náš kontext je důležitý *poměr dvou jazykových systémů*. O tomto kritériu píše, že jazyk předlohy a jazyk překladu nejsou přímočaře souměřitelné, a proto mezi jazyky nelze převádět mechanicky.¹⁰⁴ Tím potvrzuje slova Kufnerové o nezbytnosti textové transformace z důvodů formální rozdílnosti jazyků, a dokonce ji nazývá „*násilí, které je nutno činit jazyku i obsahu díla*“¹⁰⁵

Překladatel podle Kufnerové tvořivě transformuje původní text na základě kontextu a svého vkusu, jakož i interpretace původního díla.¹⁰⁶ Proto se často setkáváme s odlišnostmi mezi jednotlivými překlady děl do stejného cílového jazyka, jelikož překladatelé jako odlišné osobnosti, často i žijící v rozdílných společensko-kulturních poměrech mohou vnímat a interpretovat překládaná díla různě. Levý i v tomto případě píše o nesouměřitelnosti jazyka předlohy a překladu po stránce sémantické a hodnotí ji jako výraznější než nesouměřitelnost formální stránky jazyků. Uvádí sémantické rozdíly ve vnímání významů jednotlivých slov v různých jazycích a jejich jemné nuance.¹⁰⁷ Zároveň tvrdí, že tyto rozdíly v sémantice bývají ovlivněny i formální stránkou jazyka jako je možnost flexe nebo bohatost

---

¹⁰⁰ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. s. 67

¹⁰¹ Tamtéž s. 67

¹⁰² Tamtéž s. 67

¹⁰³ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. s. 64

¹⁰⁴ Tamtéž s. 64

¹⁰⁵ Tamtéž s. 64

¹⁰⁶ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. s. 67

¹⁰⁷ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. s. 65

jazyka na gramatické časy. Zdůrazňuje, že pokud jazyk zaostává v jednom hledisku, druhým je jeho nedostatek kompenzován, a jako příklad uvádí podle něj nedocenené bohatství češtiny na citově zabarvená slova.¹⁰⁸ Při překladu poezie je podle Kufnerové nezbytné provádět mnoho slovosledných změn, aby překladatel učinil zadost formě básně, jelikož je svázán počtem slov, která může použít. Proto je nezbytné, aby co nejvíce zapojil tvořivost a důvtip v rámci tvořivé transformace textu. Pro ilustraci uvádí několik příkladů tvořivé transformace textu:

- a.) Přeskupování motivů a veršů: Wir sind in unserem Elend alle gleich,/ **wenn wir** **ersteinmal dieses Tal durchwandern.** – *Když nyní jdeme trpkým údolím,/ jsme na tom stejně, jeden jako druhý.*
- b.) Opakování slov: Ich bin nur durch die Welt **gerannt.** – *Já světem hnál se hnál.*
- c.) Obrácená formulace obrazu: Es ist so schwer, **den falschen Weg zu meiden** – *v ní nesnadno je **pravou cestou jít.***
- d.) Rozšíření obrazu vynucené potřebami rýmu: Es klang so nah, ales hies es – **Not,**/ Ein dürstres Reimwort folgte – **Tod.** – *Já slyšel cos jak bída - **chrt**-/rým chmurně opakoval: **Smrt.***
- e.) Zesílení obrazu: **Ich weiss,** wie es um diese Lehre steht – ***přesprlíš** dobře znám já vědu tu*
- f.) Neosobní výraz nahrazen osobním: **Die Frage fordert:** Ja! – ***Já odpovídám:** je!*¹⁰⁹

2.4 Hlediska sémantické analýzy a porovnání překladů básní

V analytické části se tato práce zaměří na vyhledání a porovnání výše zmíněných problémů překladů básní Franze Werfela od různých překladatelů a porovná jejich interpretace. Jedná se o rozdíly v interpretaci básní jednotlivých překladatelů s důrazem na dobu, kdy překlady vznikaly. Dále budou analyzovány a porovnávány jazykové prostředky a volba českých ekvivalentů pro překlad, čímž dojde ke srovnání funkční ekvivalence překladů. Dalším předmětem srovnání budou rozdíly v počtu slabik, jak mezi originálem a překlady, tak mezi překlady samotnými. Dalším problémem, kterým se bude srovnání zabývat bude jakým způsobem překladatelé přistupují k překladu rýmů, jak se jim daří rýmy zachovat ve srovnání s originálem básní, a jak se odchylují od originálu významově. V tomto ohledu bude zohledněno, který překlad vyšel dříve. Analýza se rovněž zaměří na vyhledání textové transformace v jednotlivých překladech a na jejich porovnání. Bude se soustředit na

---

¹⁰⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. s. 67

¹⁰⁹ KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. s. 69

rozeznání tvořivé textové transformace překladatele a nezbytné transformace způsobené rozdílnými gramatickými systémy překládaného a cílového jazyka.

3. K osobnostem překladatelů

Překladatel je prostředníkem mezi čtenářem a autorem originálního textu. Často se setkáváme s překladem dříve než s originálním textem. V předchozích kapitolách bylo řečeno, že překlad je vlastní překladatelovou interpretací originálu, a že překladatel je při své práci ovlivněn řadou faktorů, mezi které neopomenutelně patří i jeho vlastní osobnost a prostředí, ve kterém žije a tvoří. Proto budou v této kapitole krátce představeni překladatelé, jejichž překlady budou v následujících kapitolách srovnávány.

3.1 Otokar Fischer (1883–1938)

Otokar Fischer byl českožidovský literární historik, divadelní kritik, básník, dramaturg a překladatel. Překládal z němčiny, angličtiny, francouzštiny, vlámstiny, ruštiny a španělštiny (Kleist, Nietzsche, Heine, Goethe, Hölderlin, Wedekind, Hofmannsthal, Villon, Corneille, Molière, Marlowe, Shakespeare, Lope de Vega, Puškin, Timmermans a mnoho dalších). Mezi jeho nejvýznamnější překladatelské počiny patří překlad Goethova *Fausta*, Nietzscheho dílo *Tak pravil Zarathustra* a báseň *Když* od Rudyarda Kiplinga. Za významného překladatele byl považován již během svého života a je pokládán za zakladatele nové metody uměleckého překladu. Kromě toho se věnoval i vlastní autorské tvorbě (básnické i dramatické) a napsal řadu spisovatelských monografií.

Po maturitě na kolínském gymnáziu vystudoval obor germanistika a romanistika na Karlově univerzitě v Praze, poté i na univerzitě v Berlíně. Mezitím během dvacátých let vyučoval světovou dramatickou literaturu a rozbor světových dramát na Konzervatoři hudby v Praze. V roce 1927 se stal řádným profesorem německých dějin a literatury na Karlově Univerzitě. Přednášel i na řadě zahraničních univerzit ve Francii, Belgii, Německu, Itálii a dalších. Ve třicátých letech se připojil k protifašistickému hnutí. Jeho největším zájmem bylo divadlo. Před první světovou válkou pracoval jako dramaturg Národního divadla v Praze, poté ve třicátých letech jako vedoucí činoherní sekce. Zemřel na infarkt po zprávě o tzv. anšlusu Rakouska nacistickým Německem v roce 1938. Dodnes uděluje Institut pro studium literatury cenu Otokara Fischera. Cena je udělována německým bohemistům nebo slavistům za jejich publikační výkon v této oblasti. Pro tuto práci byl vybrán překlad, který vyšel v roce 1935 v Lidových novinách.

3.2 Viktor Fischl (1912–2006)

Viktor Fischl, hebrejsky Avigdor Dagan byl český, židovský a izraelský spisovatel, překladatel a publicista. Narodil se v Hradci Králové. Po maturitě na gymnáziu vystudoval sociologii a práva na Karlově univerzitě v Praze. Promoval v roce 1938. Před druhou světovou válkou pracoval jako redaktor a působil v Českém rozhlase. Po Mnichovské dohodě emigroval kvůli svému židovskému původu do Londýna, kde pracoval pro zahraniční odboj. Během této doby se spřátelil s Janem Masarykem, o kterém napsal knihu *Hovory s Janem Masarykem*. Poté co došlo v Československu ke komunistickému převratu, emigroval do Izraele a začal pracovat na izraelském ministerstvu zahraničí, kde působil až do roku 1977.

Od tohoto roku se věnoval pouze literární tvorbě. V roce 1996 mu byl českým prezidentem propůjčen řád T. G. Masaryka III. třídy. Za celoživotní dílo obdržel více ocenění, v roce 2005 *Cenu Jaroslava Seiferta*. Zemřel v roce 2006 v Jeruzalémě.

Překlad použitý pro tuto práci pochází ze sbírky *Básně*. Sbíрку vydal Václav Petr v roce 1948 v Praze. Autorem obálky a fontispicu je Jan Zrzavý. Básně do sbírky vybral sám Viktor Fischl. Výbor vznikl postupně v letech 1936–1939. Jsou do něj zařazeny básně ze všech Werfelových sbírek – *Der Weltfreund*, *Wir sind*, *Einander* – *Oden*, *Hymnen*, *Gestalten*, *Der Gerichtstag*, *Beschwörungen*, *Neue Gedichte* a *Gedichte 1938*.

3.3 Hana Žantovská (1921–2004)

Hana Žantovská roz. Eislerová byla česká redaktorka, spisovatelka a překladatelka. Překládala zejména z anglického a německého jazyka. Po maturitě složila státní zkoušku kromě anglického a německého jazyka i z jazyka francouzského. V padesátých letech pracovala pro Filmové studio Barrandov i Československý rozhlas. Poté až do roku 1979 byla redaktorkou v nakladatelství *Mladá fronta*. V devadesátých letech pracovala pro rozhlasovou stanici *Vltava*, kde zprostředkovávala posluchačům anglickou a německou poezii. V roce 1994–1997 byla místopředsedkyní českého *PEN Klubu*. Kromě překladatelství se věnovala i vlastní autorské tvorbě. Psala knihy, které jsou z větší části určeny dětským čtenářům. Vydávala je pod pseudonymem Hana Marková. Od roku 2005 je udělováno *Tvůrčí stipendium Hany Žantovské*, jehož vyhlášovatelem je *Obec překladatelů*.

Uděluje se každoročně. Její překladatelské dílo je velmi rozsáhlé. Jedná se o překlady prózy i poezie. Patří do zlatého fondu české překladové literatury.

Pro tuto práci byl použit překlad ze sbírky *Přítel světa*. Hana Žantovská výbor uspořádala a je autorkou doslovu. Sbírkou vydalo nakladatelství *Mladá fronta* v roce 1965. Český překlad vznikl na základě posledního výboru z Werfelových básní, který určil sám Werfel a vyšel rok po jeho smrti v nakladatelství *Pacific Press* v Los Angeles. Do výběru Žantovská zařadila ještě dvě další básně (*Jízda* a *Slza*).

3.4 Radek Malý (1977)

Radek Malý patří k současným českým překladatelům z němčiny. Narodil se roku 1977 v Olomouci, kde na tamní univerzitě vystudoval obor germanistika a v současné době zde působí jako vysokoškolský pedagog. Mimo překladatelskou a pedagogickou činnost se rovněž věnuje vlastní autorské tvorbě, za kterou získal mnohá ocenění. V roce 2003 získal cenu Jiřího Ortena za sbírku *Vraní zpěvy* a za sbírku *Větrní* (2005) obdržel cenu *Magnesia Litera* za poezii. Také se věnuje psaní literatury pro děti a vede kurzy tvůrčího psaní. Uspořádal a připravil antologii německé expresionistické poezie *Držice v drzých držkách cigarety* (2007) a sám je autorem překladů např. od Georga Heyma, Jakoba van Hoddise, Georga Trakla a Franze Werfela. Pro tuto práci byla vybrána báseň právě z této antologie. Dále je spoluautorem několika učebnic pro základní školy.

Interpretační část bakalářské práce

Pro interpretační část bakalářské práce byly vybrány dvě básně ze dvou různých Werfelových sbírek: *Der Weltfreund* (1911) a *Schlaf und Erwachen. Neue Gedichte* (1935).

Nezbytným kritériem při výběru básní, které budou srovnávány byl počet dostupných překladů od různých autorů. V případě básně *An den Leser* ze sbírky *Der Weltfreund* jsou uvedeny tři překlady, od tří různých autorů. Mezi těmito překlady je relativně dlouhý časový rozestup, což umožňuje pozorovat, zda a případně jak překladatele ovlivňuje při vlastní práci znalost dřívějšího překladu. Dalším hlediskem byl dobový kontrast mezi jednotlivými překlady, zejména mezi překladem Viktora Fischla a překladem Radka Malého, které jsou od sebe vzdáleny více než půl století.

Druhou básni pro interpretační část bakalářské práce je *Gebet um Sprache* ze sbírky *Schlaf und Erwachen. Neue Gedichte*. Opět budou porovnávány překlady Hany Žantovské a Viktora Fischla, podobně jako u básně *An den Leser*. Třetím překladatelem je však *Otokar Fischer*, jehož překlad z roku 1935 je v tomto případě nejstarší.

Na základě tohoto výběru bude možné pozorovat, zda a jak v prvním případě ovlivnily překlady Žantovské a Fischla překlad Radka Malého. V druhém případě naopak, zda a jak byli Žantovská a Fischl ovlivněni dřívějším Fischerovým překladem. Rovněž bude v obou případech zohledněno, jestli a jak dřívější Fischlův překlad ovlivnil pozdější překlad Žantovské.

V této části následují rozборы Werfelových básní. Tyto rozборы zahrnují interpretaci obou dvou Werfelových básní, která slouží jako podklad pro srovnání jednotlivých překladatelských řešení.

Analýzu bylo možné provádět dvěma způsoby – analyzovat každou strofu ze všech hledisek nebo celou báseň z jednotlivých hledisek na základě výše uvedených teoretických premis (viz 2). V kontextu této bakalářské práce se ukázala analýza po jednotlivých strofách jako nejprůhlednější varianta.

4. Tematický rozbor básně *An den Leser*¹¹⁰

Báseň *An den Leser* vyšla roku 1911 ve sbírce *Der Weltfreund*. Ta byla vydána na podnět Maxe Broda v Berlíně u Axela Junkera ve čtyřech tisících exemplářích (viz 1) a proslavila ho.¹¹¹ Je spojována s proudem německého expresionismu, který se v této době formoval. Představitelé tohoto uměleckého proudu se stavěli kriticky vůči společnosti a jejím obecně uznávaným hodnotám. Usilovali o ideu „nového člověka“ („der neue Mensch“), který se rodí z pochybností, pesimismu a zklamání tehdejší doby a má být nadějí pro budoucnost.

V době, kdy Werfel sbírku psal mu bylo osmnáct až dvacet let.¹¹² Když vyšla, bylo mu dvacet jedna.

Sbírka *Der Weltfreund* začíná básní *An den Leser*. Pořadí určitě není náhodné, samotný název sbírky *Der Weltfreund* navozuje pocit sounáležitosti se čtenářem a s lidmi všeobecně. Je psána v ich-formě. Z kontextu básně vyplývá, že za lyrickým subjektem stojí autor sám. Obsahuje pět strof po čtyřech verších. Všechny verše jsou psány v pravidelném jambickém metru a jsou uspořádány ve střídavém rýmu.

Lyrický subjekt oslovuje čtenáře přímo, hned v prvním verši: *Mein einziger Wunsch ist, Dir, o Mensch, verwandt zu sein!!*“. Jakoby, snad chtěl být příbuzný ve smyslu bytostného spojení s každým na světě. Toto přání je nejvyšší a stojí nad všemi ostatními, což je skryto ve slově „einziger“ (jediné). Na to hned navazuje druhý verš, ve kterém lyrický subjekt zdůrazňuje, že tím myslí každého bez rozdílu vyznání či společenského postavení: *„Bist Du Neger, Akrobat, oder ruhst Du noch in tiefer Mutterhut...“*. Osoby jako „Akrobat“ nebo „Neger“ odpovídají expresionistickému pojetí nového člověka, který se staví na odpor soudobé materiálně orientované, povrchní společnosti. Tyto skupiny lidí byli v tehdejší společnosti těmi, které bychom dnes nejspíše označili slovem „outsider“, někým, kdo do společnosti oficiálně nezapadá. Volba těchto „outsiderů“ není náhodná, protože Werfel se sám cítil jako jeden z nich

---

¹¹⁰ Jedná se o stručnou interpretaci autorky této bakalářské práce

¹¹¹ WERFEL, Franz. *V domě dětství*. Praha: Mladá fronta, 1990. s. 126

¹¹² HYRŠLOVA, Květa (1992). Franz Werfel und das Phänomen des „Mitteleuropaertums“ (Versuch einer Differenzierung) In: Karl Heinz Auckenthaler (Hrsg.): *Franz Werfel. Neue Aspekte seines Werkes*. Szeged (Acta Germanica 2). s. 135

Na začátku druhé strofy lyrický subjekt pokládá čtenáři otázku: „*Trugst Du als Kind auch ein Gewehr in grüner Armschlinge?*“ Formou takto položené otázky se ve čtenáři snaží vyvolat vzpomínky na nevinné dětství a navodit tím atmosféru nostalgie. Jelikož každý člověk na světě dětství prožil s nějakou hrou, bez ohledu na to, kým se později stal. Motivy dětství provází celou sbírku *Der Weltfreund*. Pohrává si i se symbolikou barev. Zelená v tomto případě odkazuje na naděje a sny, které mají všechny malé děti.¹¹³

To, že se lyrický subjekt čtenáři skutečně snaží přiblížit, lze dokázat i na následujících čtyřech verších. Tyto verše jsou zároveň výčtem osudů lidí z různých prostředí. Lyrický mluvčí (sám autor) se dokáže empaticky „převtělit“ do těchto různých osudů, což zdůrazňuje již v prvním verši této strofy. Těmito osudy nemyslí jen různá povolání, ale i emoční stavy různých lidí. Na tyto emoční stavy upozorňuje přívlastky *einsamen, schüchternen, zitternd*.

*„Denn ich habe alle Schicksale durchgemacht: Ich weiß
Das Gefühl von einsamen Harfenstimmen in Kurkapellen,
Das Gefühl von schüchternen Gouvernanten im fremden Familienkreis,
Das Gefühl von Debutanten, die sich zitternd vor den Souffleurkasten stellen.“*

Zatímco ve druhé strofě oslovuje chlapce, co si v dětství hrávali na vojáky, tak stejně tak ve třetí strofě se snaží přiblížit ženám. Konkrétně ve slově „Gouvernanten“ a „Harfenstimmen“. Harfa je hudebním nástrojem, který je častěji spojován s ženami než s muži. Empaticky se snaží vcítit do každého člověka. Veršem „*Das Gefühl von einsamen Harfenstimmen in Kurkapellen*“ se snaží se dát najevo, že rozumí pocitům osamělosti a odcizení veršem „*Das Gefühl von schüchternen Gouvernanten in fremden Familienkreis*“.

Motivy osamělosti a odcizení provází celou literární epochu expresionismu. Slovo „*Das Gefühl*“ je anaforou, která podtrhává myšlenku celé třetí strofy a je jakýmisi pilířem pro vyzdvížení empatie se čtenářem. Anafora zde slouží i k rozvíjení stěžejních motivů celé

---

¹¹³ Exkurs Seeman Lexikon der Kunst: Farben, Formen, Zahlen: SYMBOLIK DER FARBEN, FORMEN UND ZAHLEN. *Kunstdirekt.net* [online]. [cit.2019-11-03]. Dostupné z: <http://www.kunstdirekt.net/Symbole/exkurssymbollexderkunstzahlen.htm>

strofy, kterými jsou v tomto případě již zmíněné osamělost a odcizení. Všichni, které autor v této strofě oslovuje ukazují vztah „nového člověka“ soudobé společnosti.

Stěžejním motivem čtvrté strofy je lidské zoufalství, kde se prostředkem hyperbolizace snaží vcítit do těžce pracujících, žalostně chudých lidí, ale i do lidí, kteří musí vykonávat monotónně ubíjející činnosti.

*„Ich lebte im Walde, hatte ein Bahnhofsamt,
Saß gebeugt über Kassabüchern und bediente ungeduldige Gäste.
Als Heizer stand ich vor Kesseln, das Antlitz grell überflammt,
Und als Kuli aß ich Abfall und Küchenreste.“*

Hyperbola postupně graduje (*„Ich lebte im Walde...das Antlitz grell überflammt“*) a kulminuje v posledním verši čtvrté strofy. V každém verši této strofy se lyrický subjekt s danou osobou identifikuje a bere na sebe její podobu – v prvním verši je to tulák, ve druhém úředník a číšník, ve třetím topič. V posledním verši se lyrický subjekt stává kulim. Kuli může mít v němčině dva různé významy. První z nich znamená označení pro levnou námezdní pracovní sílu v přístavech jižní a východní Asie. Druhý z nich v hovorové němčině znamená člověka, který je využíván pro fyzickou práci někým jiným.¹¹⁴ Mnohoznačnost tohoto slova umocňuje hyperbolu a celou strofu tak uzavírá.

Poslední pátou strofu lze chápat jako prosbu, kde lyrický subjekt znovu přímo oslovuje čtenáře a tyká mu, čímž se mu ještě více přibližuje (*So gehöre ich Dir...*), zároveň vytváří dojem jakési familiárnosti formou oslovení *„Bruder“*.

---

¹¹⁴ Duden | Kuli | Rechtschreibung, Bedeutung, Definition, Herkunft. *Duden* [online]. Bibliographisches Institut, 2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://www.duden.de/rechtschreibung/Kuli_Tagelohner_Arbeiter

*„So gehöre ich Dir und Allen!
Wolle mir, bitte, nicht widerstehn!
Oh, könnte es einmal geschehn,
Daß wir uns, Bruder, in die Arme fallen“*

Že se ve třetí strofě jedná o přání, lze dedukovat i z gramatické stavby věty. Ve třetí strofě autor použil podmiňovacího způsobu. (*Oh, könnte es einmal geschehn*“), což jednoznačně určuje větu přací. Poslední strofa celé básně zpečetuje to, co je řečeno již v první strofě a prvním verši básně (*„Mein einziger Wunsch ist, Dir, o Mensch, verwandt zu sein!“*) a to, že chce být příbuzný čtenáři – *„Daß wir uns, Bruder, in die Arme fallen.“*. Zde ho přímo oslovuje bratře, čímž je toto příbuzenství dovršeno. Lyrický subjekt tím zdůrazňuje svůj kosmopolitní postoj a sděluje, že by lidé ze všech koutů světa k sobě mohli mít blízko jako bratři.

5. Srovnání překladů básně *An Den Leser*

Tato část práce porovnává české překlady básně *Čtenáři* s její originálním zněním *An den Leser* na základě překladatelských problémů zmíněných v kapitole *Problematika překladu poezie*. (viz 2) Porovnání bude zohledňovat čtyři výše zmíněná hlediska problémů překladu. Porovnány budou tři překlady básně. Viktor Fischl přeložil báseň téměř o 20 let dříve (1948) než Hana Žantovská (1965). Nejnovější překlad je od Radka Malého (2007). Doba vydání překladu je jedním z významných faktorů ovlivňujících jeho výslednou podobu. Na tuto skutečnost bude během srovnávání brán zřetel.

Všichni tři překladatelé překládají název básně slovem *Čtenáři* a neodlišují se tak jeden od druhého ani od Werfelova originálu.

5.1 První strofa

F. Werfel:

Rým:

<i>Mein einziger Wunsch ist, Dir, o Mensch, ver-</i> <i>wandt zu sein!</i>	<i>A</i>
<i>Bist Du Neger, Akrobat, oder ruhst Du noch in</i> <i>tiefer Mutterhut,</i>	<i>B</i>
<i>Klingt Dein Mädchenlied über den Hof, lenkst</i> <i>Du Dein Floß im Abendschein,</i>	<i>A</i>
<i>Bist Du Soldat oder Aviatiker voll Ausdauer</i> <i>und Mut.</i>	<i>B</i>

V. Fischl:

<i>Mé přání jediné je s tebou spřízněn být.</i>	<i>A</i>
<i>At' černoch jsi, či akrobat, či hluboko spíš ještě</i> <i>matky v lůnu,</i>	<i>B</i>
<i>at' dívčí píseň tvá se nese po dvoře, at' vor svůj</i> <i>řídíš v podvečerní klid,</i>	<i>A</i>
<i>at' voják jsi, či letec vytrvalý, jenž plný odvahy</i> <i>ve výši zdraví lunu.</i>	<i>B</i>

H. Žantovská:

<i>Mé jediné přání je být s tebou, čtenáři,</i> <i>příbuzný!</i>	<i>A</i>
<i>At' jsi černoch či akrobat, nebo at' se ti ještě</i> <i>u matky předobře spí,</i>	<i>A</i>
<i>at' tvá dívčí píseň zní přes dvůr, at' řídíš vor</i> <i>při slunce západu,</i>	<i>B</i>
<i>at' jsi voják či aviatik, který má vytrvalost</i> <i>i odvahu.</i>	<i>B</i>

R. Malý:

<i>Být s tebou spřízněn, ó člověče, je jediné mé přání!</i>	<i>A</i>
<i>At' negr, akrobat či v hloubi lůna matky jsi-li,</i>	<i>B</i>
<i>at' dvorem zní tvá dětská píseň, at' třeba řídíš vor</i> <i>za širání,</i>	<i>A</i>
<i>at' jsi voják nebo aviatik plný odvahy a síly.</i>	<i>B</i>

V prvním verši první strofy všech tří překladů není v oslovení „s tebou“ použito velké T na rozdíl od Werfelova originálu. Překladatelé se tak snaží vytvořit důvěrnější vztah mezi čtenářem a autorem. Malé písmeno u všech uvedených zájmen naznačuje, že jde o dopis soukromý, důvěrný.¹¹⁵ H. Žantovská užívá k překladu původního, pateticky znějícího „o Mensch“ civilnější slovo „čtenáři“ a V. Fischl toto oslovení vypouští a Malý jej překládá doslova a jako jediný i se zvoláním z původního textu „ó“ zachovává Werfelovu patetičnost.

Ve druhém verši užívá Fischl v překladu slovo „hluboko“, ale v Žantovské překladu se toto slovo ani jeho ekvivalent nenachází a místo něj užívá slovo „předobře“, což je příklad tvořivé textové transformace, při které dochází k zesílení obrazu ve významu, že dítě spí nejen hluboko, ale že mu je i přitom moc dobře. Jelikož Žantovská překládala báseň po Fischlovi, měla omezený počet překladatelských řešení. Oba překladatelé při překladu slova „in tiefer“ zachovávají trojslabičnost slov „hluboko“ a „předobře“. Malý užívá k překladu tohoto slova dvojslabičné v *hloubi*. Liší se také užitím kontroverzního slova *negr*, které přejímá od Werfela. Fischl a Žantovská toto slovo překládají oba jako *černoch*. Rozdíl v překladu tohoto výrazu je nejspíše způsoben dobou, kdy byly básně překládány a také potřebou Malého se odlišit od svých kolegů. Fischl překládal báseň těsně po 2. světové válce (1948), kdy byla otázka rasismu velice citlivým tématem. Žantovská se chtěla nejspíše také vyhnout negativnímu a rasisticky zabarvenému výrazu. Malý slovo *negr* nejspíše užil, aby se odlišil od svých kolegů a jelikož je toto slovo obsaženo již v původním Werfelově textu, není možné obvinít jej z rasismu, protože dnešní společnost jednadvacátého století je tolerantnější vůči kontroverzním tématům.

Ve třetím verši se u Žantovské, Fischla i Malého liší překlad slova „Abendschein“. Čeština nemá k dispozici výraz odpovídající tomuto německému výrazu, a proto oba překladatelé našli jiný funkční ekvivalent. Fischl užívá výrazu „v podvečerní klid“, Žantovská „při slunce západu“ a tím se významově nejvíce přibližuje Werfelovi. Malý překládá jako „za šíření“. Také v tomto verši užívá tvořivé textové transformace zesiluje a rozšiřuje obraz tím, že slovo „Mädchenlied“ překládá jako „dětská píseň“.

V posledním verši Fischl překládá německé „Aviatiker“ jako „letec“ a Žantovská i Malý volí slovo „aviatik“, které je téměř shodné se slovem jazyka originálu. Fischl v tomto

---

¹¹⁵ Psaní velkých písmen. *Pravidla.cz* [online]. [cit. 2019-10-06]. Dostupné z: <https://www.pravidla.cz/vice/psani-velkych-pismen/?kapitola=8>

verši přidává oproti originálu slova „*ve výši zdraví lunu*“. Jedná se o tvořivou textovou transformaci za účelem doplnění do rýmu se slovem „*lunu*“. Malý nahrazuje slovo „*Mut*“ neboli „*odvaha*“ slovem „*síla*“ a tvořivě transformuje text a rozšiřuje obraz vynucený potřebami rýmu („*jsi-li-síly*“).

Rýmové schéma Werfelovy básně je střídavé ABAB. Fischl se ve svém překladu drží původního schématu, ale kvůli zachování rýmu musel přidat „*ve výši zdraví lunu*“, což se v původním textu nenachází. Žantovská v první sloce užívá sdružený rým AABB, čímž se odchyluje od rýmového schématu původního textu. Malý dodržuje původní střídavé schéma ABAB a pro zachování rýmu užívá v posledním verši tvořivou textovou transformaci.

5.2 Druhá strofa

F. Werfel

Rým:

<i>Trugst Du als Kind auch ein Gewehr in grüner Armschlinge?</i>	<i>A</i>
<i>Wenn es losging, entflog ein angebundener Stöpsel dem Lauf.</i>	<i>B</i>
<i>Mein Mensch, wenn ich Erinnerung singe,</i>	<i>A</i>
<i>Sei nicht hart und löse Dich mit mir in Tränen auf!</i>	<i>B</i>

V. Fischl

<i>Nosil jsi jako dítě též pušku na pásce zelené?</i>	<i>A</i>
<i>Když spustila, vylétla z hlavně zátka přivázaná.</i>	<i>B</i>
<i>Když, člověče, má píseň v tobě vzpomene,</i>	<i>A</i>
<i>jen tvrdý nebud', se mnou se rozplyň v slzách zrána.</i>	<i>B</i>

H. Žantovská

<i>Nosil jsi v dětství taky pušku na zeleném řemínku?</i>	<i>A</i>
<i>Když spustila, vylétla přivázaná zátka z hlavně.</i>	<i>B</i>
<i>Můj člověče, když zpívám vzpomínku,</i>	<i>A</i>
<i>nebud' tvrdý, a jak já za tebe, plač za mě.</i>	<i>B</i>

R. Malý:

<i>Také jsi jako kluk nosil pušku na zelené pásce?</i>	<i>A</i>
<i>Když vyšla rána, jen přivázaný špunt před hlavní se zahoupal.</i>	<i>B</i>
<i>Můj člověče, ve vzpomínce otevři se lásce,</i>	<i>A</i>
<i>nebud' tak tvrdý a v slzách se mnou rozpust' žal!</i>	<i>B</i>

V prvním verši druhé strofy se překlady liší ve slově „jako dítě“ u Fischla, „v dětství“ u Žantovské a „jako kluk“ u Malého. Fischl překládá Werfela doslova, Žantovská nejspíše volila odlišný výraz, jelikož báseň překládala později než Fischl a z podobného důvodu volil i výraz Malý, který rovněž předpokládá, že pušku nosí spíše chlapci než dívky. Dále se první verš liší v překladu slova „*Armschlinge*“, který Fischl a Malý překládají jako „*páska*“, zatímco Žantovská jej překládá jako „*řemínek*“. Rozdílnost těchto slov nijak nemění význam či možný výklad básně.

Druhý verš je u Fischla a Žantovské téměř shodný, pouze pořádek slov je odlišný z důvodu, aby vycházela slova do rýmu. U Fischla „*přivázaná-zrána*“, u Žantovské „*Z hlavně-za mě*“. Malý užívá k překladu slova „*losging*“ konkrétnějšího „*vyšla rána*“. Dále vypouští slovo „*entflog*“ a nahrazuje jej slovem „*zahoupal se*“ což symbolizuje ukončený výstřel z dětské pušky. Tvořivě tak transformuje text a rozšiřuje obraz vynucený potřebami rýmu (*zahoupal-rozpust' žal*). Tím se rovněž odlišuje od předchozích překladů Fischla a Žantovské.

Ve třetím verši druhé strofy Fischl opět provádí tvořivou textovou transformaci, vytvořil vhodný rým. Přidává do verše slovo „*píseň*“, které se ve Werfelově originále nevyskytuje. Slovem „*píseň*“ Fischl tak nahrazuje sloveso „*singen*“ neboli *zpívat* a tím mění jeho slovní druh. V překladu Žantovské je možné konstatovat, že se jedná o doslovný překlad tohoto verše a sloveso „*singen*“ překládá jako „*zpívám*“. Fischl také mění slovní druh slova „*Erinnerung*“ neboli *vzpomínka*, kdy z podstatného jména vytváří sloveso „*vzpomene*“. Tuto tvořivou textovou transformaci provedl z toho důvodu, aby v překladu dokončil rým s posledním slovem prvního verše „*zelené-vzpomene*“. Malý v tomto verši také tvořivě transformuje text a rozšiřuje obraz vynucený potřebami rýmu. Vypouští překlad slova „*singen*“ a vkládá slovo „*lásce*“ aby mu vycházela slova do rýmu („*pásce-lásce*“).

Čtvrtý verš se ve Fischlově překladu opět liší v přidaném slově, a to „*zrána*“ kdy se opět jedná o tvořivou textovou transformaci. I přesto, že si Fischl přidal do svého překladu slovo, které se ve Werfelově originálu nenachází, blíží se více doslovnosti originálu. Werfel oslovuje čtenáře a prosí jej „*löse Dich mit mir in Tränen auf!*“ což Fischl překládá přesně jako „*se mnou se rozplyň v slzách*“. Žantovská v tomto verši užívá slov „*a já jak za tebe plač za mě*“ přičemž se jedná také o tvořivou textovou transformaci, ke které se pravděpodobně uchýlila proto, že báseň překládala později než Fischl. Zvolila proto volnější překlad a jiné jazykové prostředky, ale je to zároveň součástí její interpretace básně.

Malý v tomto verši zesiluje obraz užitím příslovce „*tak*“ a také přidává slovo „*žal*“ aby mu vycházela slova do rýmu. Oba dva výrazy v původním textu nejsou a jedná se tedy o tvořivou textovou transformaci.

Druhá strofa má ve Werfelově originálu strukturu verše střídavého ABAB. Všechny tři překlady se této struktury drží. Fischl, aby zachoval strukturu a rýmy, provádí častou tvořivou textovou transformaci tím, že do básně vkládá slova, která Werfel v básni neužil a podobně tak činí i Malý.

5.3 Třetí strofa

F. Werfel

Rým:

<i>Denn ich habe alle Schicksale durchgemacht: Ich weiß</i>	<i>A</i>
<i>Das Gefühl von einsamen Harfenstimmen in</i> <i>Kurkapellen,</i>	<i>B</i>
<i>Das Gefühl von schüchternen Gouvernanten im</i> <i>fremden Familienkreis,</i>	<i>A</i>
<i>Das Gefühl von Debutanten, die sich zitternd</i> <i>vor den Souffleurkasten stellen.</i>	<i>B</i>

V. Fischl

<i>Neboť já prožil všechny osudy: já znám</i>	<i>A</i>
<i>pocity zestárých harfenistek v lázeňských kapelách,</i>	<i>B</i>
<i>pocity plachých slečen k dětem, když přišly k cizím</i> <i>rodinám,</i>	<i>A</i>
<i>pocity debutantů, které k náповědní budce žene strach.</i>	<i>B</i>

H. Žantovská

<i>Neboť já jsem prožil všechny osudy: já znám</i>	<i>A</i>
<i>pocit plachých guvernantek, co cizí chleba jedí,</i>	<i>B</i>
<i>pocit harfenistek připoutaných k špatným</i> <i>kapelám,</i>	<i>A</i>
<i>pocit hereček, prvně stojících před budkou</i> <i>napovědy.</i>	<i>B</i>

R. Malý:

<i>Vždyť já jsem poznal každý osud. Víím,</i>	<i>A</i>
<i>co cítí osamělé harfenistky v lázeňských kapelách,</i>	<i>B</i>
<i>co cítí plaché guvernantky v cizí rodině; víím,</i> <i>jak je jim,</i>	<i>A</i>
<i>znám pocit debutantů chvějících se před náповědou,</i> <i>znám jejich strach.</i>	<i>B</i>

První verš třetí strofy je ve Fischlově a Žantovské překladech téměř identický. Malý se od nich odlišuje doslovnějším překladem „*ich weiß*“ jako „*Vím*“. Nejspíše z potřeby odlišit svůj překlad od dříve vydaných, ale i protože tento ekvivalent se v českém jazyce nabízí jako první.

Žantovská oproti Werfelově originálu zaměňuje druhý a třetí verš. Provádí tak tvořivou textovou transformaci – přeskupení motivů a veršů. Fischl se drží původní struktury verše. Nahrazuje však slovo „*einsamen*“ neboli *osamělých* slovem „*zestárłych*“. Dochází tak k významovému posunu a Fischl tím tak tvořivě transformuje text a zesiluje obraz. Jeho volba slova může být také motivována dodržením počtu slabik ve verši, jelikož ve Werfelově originálu má tento verš 16 slabik a Fischlův překlad má rovněž slabik 16. Žantovská se v tomto verši významově odchyľuje od originálu užitím slovního spojení „*špatným kapelám*“ přičemž Werfel napsal „*Kurkapellen*“, což znamená doslova *lázeňské kapely*. Žantovské volba tohoto výrazu může být podmíněna buď dobou překladu, kdy byly lázeňské kapely považovány za nekvalitní hudební tělesa, nebo tím, že překládala báseň později než Fischl a volila jiné výrazové prostředky. Malý v překladu slova „*Das Gefühl*“ mění slovní druh slova a užívá „*co cítí*“, nejspíše k odlišení se od Fischla a Žantovské. Významově je v tomto verši nejbližší Werfelově originálu ze všech tří překladů i přesto, že báseň překládal jako poslední.

Ve třetím verši třetí strofy (u Žantovské v druhém verši) se Fischl volbou slov vzdaluje od Werfela nahrazením slova „*Gouvernanten*“ slovem „*slečny*“ čímž tvořivě transformuje text a zesiluje obraz. Překlad Žantovské je originálu věrnější užitím slova „*guvernantky*“. Překlady se rozcházejí i v další části tohoto verše, kdy Fischl překládá „*im fremdem Familienkreis*“ jako „*když přišly k cizím rodinám*“, kdežto Žantovská metaforicky pozměňuje význam na „*co cizí chleba jedí*“. Fischlův překlad odpovídá německému významu Werfelových slov, Žantovská provádí tvořivou textovou transformaci, aby se odlišila od Fischlova dřívějšího překladu, ale významově je rovněž přesná. Malý, stejně jako Žantovská volí slovo „*guvernantky*“, podobně jako Fischl užívá „*v cizí rodině*“ a zůstává tak věrný originálu. Na konci verše však tvořivě transformuje text a rozšiřuje obraz kvůli potřebě zachování rýmu. Vkládá do překladu celou frázi „*vím, jak je jim*“ („*vím-jim*“). Všichni tři překladatelé nabízejí v tomto verši velice tvořivý překlad, ale všichni zůstávají významově blízko originálu.

Čtvrtý verš opět v obou překladech odpovídá rýmovému schématu původní básně. Fischl ve svém překladu užívá slovo „*debutantů*“, kterým je blíže k Werfelovu

„*Debutanten*“, kdežto Žantovská užívá konkrétnější slovo „*hereček*“ aby zachovala ženský rod, který je užitý i v předchozích verších (*harfenistek, guvernantek*). Provádí tak tvořivou textovou transformaci – zesílení obrazu obsazeného ženskými postavami. V další části tohoto verše Werfel píše „*zitternd*“ neboli *roztřeseně*. Fischl význam tohoto slova mění na „...*k náповědні будce žene strach*“. Užitím tohoto výrazu se ale příliš nevzdaluje od originálu, jelikož člověk, který má strach se třese. Žantovská toto slovo ze svého překladu zcela vypouští a nahrazuje jej slovem „*prvně*“ ve významu poprvé na scéně s obavami a trémou. V obou případech se jedná o tvořivou textovou transformaci, v případě Fischla jde o rozšíření obrazu vynucené potřebami rýmu (*kapelách-strach*) a u Žantovské jde o zesílení obrazu. Malý zde zachovává Werfelův výraz „*debutantů*“ podobně jako Fischl, a na rozdíl od obou svých kolegů užívá i slovo „*chvějící se*“ a zůstává tak věrný Werfelově originálu. Na konci verše však opět tvořivě transformuje text, rozšiřuje jej z potřeby zachování rýmu vložením celé fráze „*znám jejich strach*“ a zároveň jím zesiluje obraz. Podobně jako Fischl užívá slovo „*strach*“ („*kapelách - strach*“).

Tato strofa má ve Werfelově básni i ve všech třech překladech strukturu verše střídavého ABAB. Fischl se ve svém překladu drží původního Werfelova uspořádání veršů a výrazně se významově v překladech veršů neodchyluje od originálu. Žantovská naopak tvořivě transformuje text a přeskupuje verše. Oproti Werfelově textu zaměňuje druhý a třetí verš, kvůli tomu také používá tvořivou textovou transformaci k rozšíření obrazu vynucené potřebami rýmu, aby zachovala strukturu verše ABAB (*znám-kapelám; chleba jedí-náповědy*). Malý v této strofě dvakrát vkládá frázi, aby zachoval rým. V této strofě Fischl a Žantovská zachovávají anaforu z původního Werfelova textu. Na začátku druhého až čtvrtého verše opakují slovo „*pocity*“ (Fischl) a „*pocit*“ (Žantovská). Malý anaforu zachovává pouze ve druhém a třetím verši užitím slov „*co cítí*“. Odchyluje se tak od obou předchozích překladů, ale i od Werfelova originálu.

5.4 Čtvrtá strofa

F. Werfel

Rým:

<i>Ich lebte im Walde, hatte ein Bahnhofsamt,</i>	<i>A</i>
<i>Saß gebeugt über Kassabüchern und bediente</i> <i>ungeduldige Gäste.</i>	<i>B</i>
<i>Als Heizer stand ich vor Kesseln, das Antlitz</i> <i>grell überflammt,</i>	<i>A</i>
<i>Und als Kuli aß ich Abfall und Küchenreste.</i>	<i>B</i>

V. Fischl

<i>V lese jsem žil i v nádražní budce,</i>	<i>A</i>
<i>shrben jsem sedal u pokladních knih a obsluhoval</i> <i>netrpělivé hosty.</i>	<i>B</i>
<i>U kotlů stával jsem jako topič, s tváří ozářenou prudce,</i>	<i>A</i>
<i>jídal jsem odpadky a zbytky z kuchyně, já kuli prostý.</i>	<i>B</i>

H. Žantovská

<i>Žil jsem v lese, sloužil na kterémsi nádraží,</i>	<i>A</i>
<i>stál jsem u kotlů, do očí mě bil žár,</i>	<i>B</i>
<i>obsluhoval netrpělivé hosty, hrbil se nad</i> <i>účetními výkazy,</i>	<i>A</i>
<i>jako kuli jsem odpadky a kuchyňské zbytky</i> <i>pojídal.</i>	<i>B</i>

R. Malý:

<i>Žil jsem v lese, u drah pracoval co výhybkář,</i>	<i>A</i>
<i>hrbil se nad účetní knihou, obsluhoval nedočkavé</i> <i>hosty,</i>	<i>B</i>
<i>jako topiči u kotlů plameny ožehly mi tvář,</i>	<i>A</i>
<i>jako kuli jedl jsem zbytky a olizoval kosti.</i>	<i>B</i>

V prvním verši čtvrté stropy se všichni tři překladatelé shodují v překladu „*Ich lebte im Walde*“ a jejich volba slov je téměř totožná. Druhá část tohoto verše je však ve Fischlově překladu výrazně významově odlišná jak od Werfelových slov, tak od překladů Žantovské i Malého. Werfel píše „*(Ich) hatte ein Bahnhofsamt*“. Slovu „*Bahnhofsamt*“ je v českém jazyce nejbližší výraz „železniční úřad“. Fischl však používá spojení „*(jsem žil) i v nádražní budce*“. Tento výraz v sobě nese význam služby (práce) u dráhy, na rozdíl od slov, která v této části volí Žantovská „*sloužil na kterémsi nádraží*“. Fischl tvořivě transformuje text k rozšíření obrazu vynucené potřebami rýmu. K dosažení toho užívá metonymie (žít v nádražní budce = sloužit u dráhy). Malý zde tvořivě transformuje text a rozšiřuje obraz z důvodu potřeby zachování rýmu. Přidává výraz „*co výhybkář*“. Konkretizuje tím tak význam slova „*Bahnhofsamt*“ a tím se odlišuje od svých kolegů.

Žantovská ve čtvrté strofě, podobně jako ve třetí přeskupuje verše, konkrétně druhý a třetí. Jedná se tedy opět o případ tvořivé textové transformace. Fischl se v druhém verši čtvrté stropy drží původního Werfelova textu a překládá jej téměř doslova. Žantovská užívá tvořivé textové transformace i v tomto verši, kde přeskupuje motivy „*Saß gebeugt über Kassabüchern und bediente ungeduldige Gäste*“ - „*obsluhoval netrpělivé hosty, hrbil se nad účetními výkazy*“. Tento proces je užitý kvůli zachování rýmu. Malý se svým překladem blíží originálu a Fischlovu překladu, pouze z množného čísla „*Kassabüchern*“ vytváří jednotné číslo „*účetní knihou*“, nejspíše z důvodu potřeby odlišit se od dřívějších překladů.

Ve třetím verši (u Žantovské v druhém) se Fischl opět drží překladu téměř doslovně „*U kotlů stával jsem jako topič*“ - „*Als Heizer stand ich vor Kesseln*“. Žantovská v této části užívá metonymie „*Stál jsem u kotlů*“ a vypouští slovo *Heizer* neboli *topič*. V další části tohoto verše Werfel užívá slov „*Antlitz grell überflammt*“. Fischl opět tuto část překládá téměř doslovně. Žantovská tuto část překládá jako „*do očí mě bil žár*“. Užívá tvořivé textové transformace, aby nepoužívala stejná slova jako Fischl, který báseň přeložil před ní. Malý tento verš překládá téměř doslovně a je ze všech tří překladů nejbližší Werfelovým slovům.

V posledním verši čtvrté stropy Fischl ve svém překladu oproti Werfelovi přeskupuje motivy a užívá tvořivé textové transformace. Výraz „*kuli*“ přesouvá na konec verše a přidává přívlastek „*prostý*“ proto, aby dodržel rým s druhým veršem, čímž rozšiřuje obraz vynucený potřebou rýmu. Žantovská se tentokrát v této části velice přesně drží Werfelových slov a verš překládá téměř doslova. Malý vypouští z překladu slovo „*Küchenreste*“ neboli *kuchyňské zbytky*, ale nahrazuje jej a užitím spojení „*olizoval kosti*“. Tvořivě tak

transformuje text z potřeby zachovat rým („*hosty-kosti*“) a i přes vynechání zmínky o kuchyňských zbytcích zachovává obraz bídy, jelikož kosti bývají v kuchyních zbytky. Odlišuje se tak od předchozích překladů, ale zachovává význam verše i přes volbu odlišných slov, než jsou v originálu.

Čtvrtá strofa má strukturu střídavého rýmu ABAB v původním textu i ve všech překladech. Podobně jako ve třetí strofě se Fischl drží Werfelova uspořádání veršů a Žantovská opět tvořivě transformuje text a přeskupuje druhý a třetí verš oproti Werfelovi. Její důvody jsou zachování rýmů ve struktuře verše ABAB a odlišení se od Fischlova dřívějšího překladu. Malý ve třetím a čtvrtém verši této strofy užívá anaforu, opakuje slovo „*jako*“ a tím zesiluje obraz.

5.5 Pátá strofa

F. Werfel

Rým:

<i>So gehöre ich Dir und Allen!</i>	<i>A</i>
<i>Wolle mir, bitte, nicht widerstehn!</i>	<i>B</i>
<i>Oh, könnte es einmal geschehn,</i>	<i>B</i>
<i>Daß wir uns, Bruder, in die Arme fallen!</i>	<i>A</i>

V. Fischl

<i>Tak tobě a všem tady patřím.</i>	<i>A</i>
<i>Nechtěj mi, prosím, vzdorovat.</i>	<i>B</i>
<i>Ó, kéž by se to mohlo stát,</i>	<i>B</i>
<i>že všem vám v náruč padnu jako bratřím!</i>	<i>A</i>

H. Žantovská

<i>Tak, tobě i všem patře,</i>	<i>A</i>
<i>prosím tě, abys mě i ty měl rád.</i>	<i>B</i>
<i>Ó, kéž by se to jednou mohlo stát</i>	<i>B</i>
<i>a padli jsme si do náruče, bratře.</i>	<i>A</i>

R. Malý:

<i>Tak tedy tobě a všem patřím!</i>	<i>A</i>
<i>Nechtěj se mnou, prosím, bojovat!</i>	<i>B</i>
<i>Ó, kéž by jednou mohlo se to stát,</i>	<i>B</i>
<i>že s tebou, člověče, se sbratřím!</i>	<i>A</i>

V prvním verši poslední strofy básně opět, stejně jako v první strofě všichni překladatelé neužívají oproti Werfelovi velké písmeno pro oslovení čtenáře a tím vytváří větší dojem důvěrnosti. Fischl přidává do verše slovo „*tady*“, které se ve Werfelově textu nenachází. Žantovská namísto toho užívá přechodník přítomný „*patře*“. Malý podobně jako Fischl do textu vkládá slovo „*tedy*“, čímž tento verš vztahuje více k předchozímu obsahu básně. Významově tato volba vyjadřovacích prostředků nijak neovlivňuje obsahový význam verše.

Ve druhém verši se Fischl opět věrně drží Werfelových slov a překládá je téměř doslova. Žantovská užívá tvořivé textové transformace – obrácené formulace výrazu „*Wolle mir, bitte, nicht widerstehn!*“ - „*prosím tě, abys mě i ty měl rád.*“, ale i při obrácené formulaci zachovává rým. Nejspíše z potřeby odlišit se od Fischla. Malý se drží Werfelových slov, ale slovo „*widerstehen*“ překládá jako „*bojovat*“ a tím tvořivě transformuje text a zesiluje výpověď.

Třetí verš je u Werfela a všech překladatelů téměř identický, Fischl vypouští slovo „*einmal*“ neboli *jednou*. Žantovská a Malý volí pro překlad stejná slova, Malý volí odlišný slovosled pro odlišení se od Žantovské.

V posledním verši básně se Fischl vzdaluje významu Werfelových slov tím, že neoslovuje čtenáře ve 2. osobě jednotného čísla, ale překládá verš jako „*všem vám v náruč padnu...*“. Tím oslovuje všechny lidi. Jedná se o tvořivou textovou transformaci – zesílení obrazu. Žantovská se zde drží Werfelova originálu a oslovuje čtenáře jako bratra. Malý do posledního verše jako oslovení vkládá slovo „*člověče*“ a tím tvořivě transformuje text a zesiluje obraz. Toto slovo opakuje-užil jej v prvním verši básně, a tak pomyslně uzavírá kruh promluvy ke čtenáři. Užitím tohoto slova nahrazuje frázi „*in die Arme fallen*“ a zároveň oslovení „*Bruder*“. Význam tohoto slova zachovává, ale z podstatného jména vytváří sloveso „*se sbratřím*“ a stejně tak, jako jeho kolegové jím ukončuje celou báseň.

Poslední strofa je psána obkročným rýmem ABBA a všichni tři překladatelé jej dodržují. Žantovská dodržuje strukturu i s užitím obrácené formulace výrazu, jejímž důvodem je opět odlišení se od Fischlova dřívějšího překladu. Malý se od předchozích překladů v této strofě odlišuje volnějším překladem některých slov, tvořivou textovou transformací a jiným uspořádáním slov.

Ze srovnání je možné usoudit, že Viktor Fischl, který vytvořil nejranější překlad básně měl k dispozici nejširší možný počet překladatelských řešení a byl omezen pouze

svými jazykovými dovednostmi a představivostí. Ve svém překladu text básně netransformuje nijak zásadně ani často, a jak po formální stránce, tak po stránce významové se velice věrně drží Werfelovy původní básně. Hana Žantovská musela při překládání básně brát v potaz Fischlovu verzi a svůj překlad přizpůsobit tomu, aby nevznikl plagiát. Nejspíše z toho důvodu mnohem častěji užívá tvořivé textové transformace. Nejvýraznější příklad tvořivé textové transformace je dvakrát užití přeskupování motivů (3. a 4. strofa) a odchýlení se od původního rýmového schématu (1. strofa). Chvillemi se Žantovská lehce vzdaluje původnímu významu básně volbou odlišných slov, než volil Fischl. Díky těmto užitým postupům je Žantovské překlad odlišný od Fischlova. Malý, jehož překlad básně vznikl jako poslední ze tří porovnávaných, musel znát jak Fischlův tak Žantovské překlad. Významově se od básně vzdaluje méně než Žantovská, i když používá tvořivou textovou transformaci v podobné míře jako ona. Malý však často do básně přidává slova, které v originálu nejsou, aby vyhověl potřebám rýmů, ale činí tak citlivě a nenarušuje ani celistvost básně, ani se neodchyluje významově od původního textu. Zachovává na rozdíl od Žantovské stejné veršové schéma jako Werfel. Díky tomuto postupu se i jeho překlad liší od dvou předchozích a nedochází v něm k výrazným shodám.

6. Tematický rozbor básně *Gebet um Sprache*¹¹⁶

Báseň *Gebet um Sprache* pochází ze sbírky *Schlaf und Erwachen. Neue Gedichte* pod nakladatelstvím Zsolnay, která byla vydána v roce 1935 a obsahuje básně, které Werfel napsal během předchozích deseti let. Je umístěna v poslední (třetí) části sbírky, která nese název *Hymnarium*.

V prvním dvojverší

„Gib mir nicht Macht über die Sprache,
Gib mir der Sprache Macht über mich!“

užívá básník apostrofu. Jak vyplývá z názvu básně, jedná se o modlitbu adresovanou Bohu. Lyrický subjekt zde neoslovuje čtenáře, ale Boha, s nímž se pravděpodobně identifikuje on sám. Ve druhém verši básník prosí Boha, aby neměl dar dokonalého ovládní řeči, ale aby jej jeho práce s jazykem samotným navedla k vytvoření díla. Tímto dvojverším apeluje na to, aby ho řeč ovládla a sama vedla. Lyrický subjekt nechce volit slova pro báseň vědomě, ale v jakémsi tvořivém transu.

Ve druhém dvojverší

„Ich mag nicht mit flinkem Fingerspiel
Silben fädeln wie geglättete Kugeln.“

je užito metafor *flinkem Fingerspiel*, kterou je patrně myšleno obratné psaní rukou. Slovy *Silben fädeln wie geglättete Kugeln* přirovnává jednotlivé slabiky ke korálkům, které obratný a zručný člověk, dokáže lehce navlékat, pokud má moc nad svou prací. Stejně tak jako básník, který má moc nad řečí dovede snadno vytvořit báseň. Navlékání korálků na nit symbolizuje psaní slov na řádky. Ve spojení s významem předchozího dvojverší si však lyrický mluvčí takovou snadnost nepřeje dokázat.

---

¹¹⁶ Jedná se o stručnou interpretaci autorky této bakalářské práce

Ve třetím trojverší

*„Laß mich an überraschender Biegung
Dir begegnen im Dornbusch des Wortes“*

lyrický mluvčí opět užívá apostrofy a znovu oslovuje Boha. Prosí, aby jej v nečekané či překvapivé zatáčce cesty (*überraschender Biegung*), která je metaforou a symbolizuje těžkost při psaní, náhle potkal řešení. Spojení *Dornbusch des Wortes* metaforicky symbolizuje opět nepříjemnou, až fyzicky zraňující práci se slovy, jako kdyby se básník nacházel uvnitř trnitého keře, který jej ze všech stran zraňuje. Vyjadřuje tím, že umělecká tvorba nezřídka bolí.

V posledním trojverší

*„im stotternd zerrissenen Strauch
der mit der bläulichen Flamme
Deines Gleichnisses brennt“*

se dále rozvádí metafora básně jako trnitého keře, ale posouvá zde symboliku ke starozákonnímu příběhu o hořícím keři, ve kterém se Mojžíšovi zjevil Bůh, aby mu sdělil své pravé jméno.¹¹⁷ Tuto symboliku je možno vnímat v několika rovinách. Jednak básník odkazem na Mojžíše reflektuje svůj židovský původ. Slovy *zerrissenen Strauch* metaforicky opět vyjadřuje obtížnost při hledání nejvhodnějších slov pro psaní básnického textu a časté škrtání a přepisování v něm. Tento trnitý keř plný škrtů nakonec vypadá, jako kdyby hořel plamenem, stejně jako biblický keř. Modrou barvu plamene připomíná modrá barva inkoustu. Posledním veršem lyrický mluvčí vyjadřuje, že je v básni jako v trnitém keři obsaženo podobenství Boha, stejně tak jako biblický hořící keř sděloval skutečné jméno Boha. Druhý rozměr tohoto podobenství spočívá v tom, že plamen, který plápolá, se neustále proměňuje a stejně tak i Bůh na sebe může vzít podobu čehokoliv a je všude přítomný. Lze to interpretovat tak, že v každém básnickově díle je přítomen Bůh, jelikož měl obtíže se psaním básně, nechal se vést řečí a na její cestě potkal Boha. Básník tedy díky své víře našel cestu a způsob k dokončení svého díla, což je symbolické vyjádření toho, že člověk, který

---

¹¹⁷ Hořící keř. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ho%C5%99%C3%ADc%C3%AD_ke%C5%99

má víru a nechá Boha, aby jej vedl životem, žije správně, i když kvůli tomu občas trpí. Lyrický mluvčí se tedy v básni obrací na Boha a prosí jej, aby pro něj básnická tvorba byla náročná. Nechce psát básně snadno a rychle, chce trpět při hledání slov a při tomto procesu objevovat Boha a jeho záměr.

7. Srovnání překladů básně *Gebet um Sprache*

Nejstarším z překladů je překlad Otokara Fischera, který vyšel v roce 1935. Překlad Viktora Fischla byl vydán v roce 1948 a překlad Hany Žantovské je citován ze sbírky z roku 1965. Překlady jsou porovnávány po třech dvojverších a jednom trojverší kvůli zachování návaznosti myšlenek.

Každý z překladatelů přeložil odlišně už i název básně. Fischer zkrátil název originálu na jedno slovo *Modlitba*. Fischl přeložil název jako *Modlitba za řeč* a Žantovská *Modlitba za dar řeči*. Nejdoslovnější překlad básně užil Fischl.

Báseň je v původním jazyce psaná volným veršem a nerýmuje se. Není možné ji analyzovat po stránce veršového schématu. Z tohoto důvodu nebude v porovnání brán ohled na problematiku překladu rýmů.

7.1 První dvojverší

F. Werfel:

*Gib mir nicht Macht über die Sprache,
Gib mir der Sprache Macht über mich!*

O. Fischer

*Mně nad jazykem nedávej vládnout!
Jazyku vládnout nade mnou dej!*

V. Fischl

*Nad řečí moc mi nedávej,
dej řeči spíš moc nade mnou!*

H. Žantovská

*Nedej mi moc nad řečí,
dej řeči moc nade mnou!*

V prvním dvojverší se Fischerův překlad liší od Fischla a Žantovské užitím slova *jazyk*, zatímco další dva překlady se shodují ve slově *řeč*. Fischer, který překládal báseň dříve, mohl volit slova podle svého uvážení, kdežto Fischl a Žantovská už museli brát v potaz dřívější překlad básně, a proto užili slovo *řeč*. Významově se však vyznění básně

nemění. Fischer se také odchyluje od Werfela překladem slova *Macht* (neboli moc) slovním tvarem *vládnout*. Užívá tvořivé textové transformace k dosažení zesílení obrazu motivu moci. Fischl a Žantovská se oba shodují v užití slova *moc* pro překlad tohoto výrazu, a tak přesně zachovávají význam originálu. Fischl ve druhém verši vkládá oproti původnímu textu slovo *spíš* a tím tvořivě transformuje text a zesiluje tím básnický obraz. Žantovská užívá k překladu tohoto dvojverší nejúspornější vyjádření, pro každý verš volí sedm slabik. Fischl užívá pro každý verš osm slabik, Fischer užívá deset slabik pro první verš a devět pro druhý. Werfel však užil v obou verších devět slabik.

7.2 Druhé dvojverší

F. Werfel

Ich mag nicht mit flinkem Fingerspiel

Silben fädeln wie geglättete Kugeln

O. Fischer

Hbitě a hravě navlékat

nechce se mi korálečky slabik.

V. Fischl

Nechci hbitou prstů hrou

navlékat slavíky jak hladké korály.

H. Žantovská

Nestojím o to navlékat hbitými prsty

slabiky jak hladké kuličky.

Ve druhém dvojverší Fischer tvořivě transformuje text a přeskupuje motivy z původního textu tím, že zápor *nechce* užívá až na začátku druhého verše. Rovněž vynechává překlad slova *geglättete* (hladký) a namísto něj užívá českou zdobnělinu slova *Kugeln*, a to *korálečky*. Fischl slovo *geglättete Kugeln* překládá jako *hladké korály* a Žantovská jako *uhlazené kuličky*. Žantovská je svým překladem nejbližší Werfelovu původnímu *Kugeln*, ale toto slovo nejspíše volila, protože její překlad vznikl z těchto tří jako poslední. Kuličky jsou také významově vzdálenější od Werfelova významu, který slovem *Kugeln* zamýšlel korály k navlékání na nit. Fischer volí k překladu slov *flinkem Fingerspiel* přídavná jména *hbitě a*

hravě, a tak tvořivě transformuje text a vypouští slovo *Fingerspiel*. Nejblíže Werfelovým slovům je překlad Fischla, který toto spojení překládá jako *hbitou prstů hrou*, což je téměř doslovný a významově přesný překlad. Žantovská byla opět, jako poslední překladatelka, omezena možnostmi užití slov, ale také se drží blízko originálu užitím *hbitými prsty*. Velice zajímavým způsobem překládá Fischl slovo *Silben*. Zatímco Fischer a Žantovská užívají k překladu přesný výraz *slabiky*, Fischl užívá slova *slavíky*. Jedná se o tvořivou textovou transformaci. Užitím slova *slavíky* zesiluje obraz, a zároveň jím tak vytváří metaforu pro spojování libozvučných slov-rýmů, tak jako je libozvučný slavíkův zpěv. Využívá i podobnosti slov *slabiky-slavíky* a tím nijak nenarušuje plynulost básně.

7.3 Třetí dvojverší

F. Werfel

*Laß mich an überraschender Biegung
Dir begegnen im Dornbusch des Wortes*

O. Fischer

*Nad náhlým srázem svol, ať Tebe
v hořícím houští slova naleznu,*

V. Fischl

*Dej, v záhybu ať překvapivém
tě potkám v hutném trní slova,*

H. Žantovská

*Dovol mi na nečekaném zákrutu cesty
potkat tě v trnitém keři slova,*

Ve třetím dvojverší nahrazuje Fischer slovo *Biegung* (zatáčka) slovem *sráz*. Tvořivě transformuje text s cílem rozšíření obrazu. Fischl toto slovo překládá jako *záhyb* a Žantovská jako *zákrut cesty*. Tyto dva překlady se od původního Werfelova výrazu významově neliší. Ve všech třech překladech je imperativ apelu přeložen, Fischer užívá *svol*, Fischl *dej*, a Žantovská *Dovol mi* a tím se nejvíce přibližuje Werfelovu *Laß mich*. Fischer ve druhém verši vkládá oproti originálu slovo *v hořícím*, jemuž významově podobná slova Werfel užívá až v

posledních dvou verších. Tvořivě tak transformuje text a přeskupuje motiv hořícího keře. Fischl ve druhém verši přidává slovo *hutném* a zesiluje tím obraz trnitého keře. Slovo *Dornbusch* každý z překladatelů užívá ve svém překladu jinak. Fischer jej překládá jako *houští*, což je významově blíže hustě napsanému textu na papíře. Fischl užívá slovo *trní*, což metaforicky podporuje spíše význam básníkova utrpení. Žantovská volí slovo *keř*, které je nejbližší biblickému významu Werfelovy básně, kdy se jedná o podobenství starozákonního příběhu o Mojžíšovi a hořícím keři. Dále Žantovská překládá spojení *Dir begegnen* jako *potkat tě* a tím zachovává infinitivní tvar slovesa, stejně, jak v jej v básni užil Werfel. Užitím malého písmena se však graficky odchyľuje od originálu.

7.4 Závěrečné trojverší

F. Werfel

*im stotternd zerrissen Strauch
der mit der bläulichen Flamme
Deines Gleichnisses brennt*

O. Fischer

*v keři, jenž zdrán a zajímavý,
modravým plouhavým ohněm
Tvých podobenství vzplál!*

V. Fischl

*v koktavě rozdrásaném křoví,
jež září modravou
žhne tvého podobenství.*

H. Žantovská

*v prastarém rozervaném keři,
jenž hoří namodralým plamenem
tvého podobenství!*

V závěrečném trojverší se Fischer ve svém překladu drží blízko Werfelova originálu. Slovo *stotternd* překládá jako zajímavý, rovněž Fischlův překlad zůstává významově blízko a stejné slovo překládá jako *koktavě*. Žantovská toto slovo vypouští a nahrazuje jej slovem *prastarý*. Takto tvořivě transformuje text a zesiluje obraz, ve spojení s jejím užitím překladu

slova *Dornbusch* jako *keř* a jeho biblickým významem v předchozím verši ještě více zdůrazňuje náboženský význam tohoto výrazu, a tím i odlišnou možnost interpretace Werfelovy básně. Rovněž je možné, že slovo nahradila, protože se chtěla vyhnout stejné formulaci jako před ní v překladech užili Fischer a Fischl. Tento překlad slova sice zesiluje odkaz Werfelova textu na Bibli, na druhou stranu Žantovská vynecháním slova *stotternd* potlačuje symboliku mluvícího keře jako básně promlouvající ke čtenáři a obsahující obraz Boha. Slovo *zerrissen* všichni překladatelé užívají v jiném tvaru, ale ve velice blízkém významu. Ve druhém verši Fischer vkládá do textu slovo *plouhavý*, které se ve Werfelově originálu nenachází. Jedná se o tvořivou textovou transformaci pro rozšíření obrazu, aby zdůraznil pomalu se pohybující a měnící plameny ohně. Fischl v tomto verši užívá k překladu slova *Flamme* slovo *září* a je významově ze všech tří překladů Werfelovi nejbližší. Žantovská v tomto verši tvořivě transformuje text-přeskupuje motiv a užívá slovo *hoří*, které se v původní básni nachází až v posledním verši. Slovo *bläulichen* překládají Fischer i Fischl jako *namodralý*, a Žantovská jako *modravý*, z pravděpodobné potřeby odlišit se od starších překladů básně. V posledním verši Fischer užívá oproti Werfelově originálu množné číslo *Tvých podobenství* a tím rozšiřuje možnost božího podobenství, které lze hledat i jinde než v této básni, kdežto Fischl a Žantovská se drží jednotného čísla. Fischer rovněž užívá minulého času u slova *vzplál*, ale v češtině je možné chápat, že když něco vzplálo, tak to stále hoří. Fischer se tedy užitím odlišného gramatického času neodchyluje od Werfelova významu. Fischl překládá poslední verš téměř doslova. Narozdíl od Fischera a Žantovské báseň zakončuje tečkou a ne vykřičníkem, báseň tedy v jeho překladu nevyznívá jako zvolání, ale jako poklidnější přání. Žantovská z důvodu dřívějšího užití přeskupení motivů v posledním verši vypouští překlad slovo *brennt*.

Otokar Fischer jako první překladatel měl při překládání básně k dispozici větší počet překladatelských řešení a mohl tak volit bohatší a volnější překlad básně. Byl omezen pouze svou představivostí a jazykovými dovednostmi. Proto je jeho překlad volnější a obsahuje i více textových transformací rozšiřujících obrazy oproti originálnímu textu. Viktor Fischl při svém překladu již musel brát v potaz Fischerovu verzi básně a musel volit slova tak, aby nebyl překlad stejný a rovněž podle svých jazykových dovedností. Jeho překlad básně je ze všech tří nejdoslovnější. Žantovské překlad vznikl z porovnávaných tří jako poslední. Byla tedy omezena ve volbě slov již dvěma existujícími verzemi básně. V některých částech se jí daří držet se téměř doslovně Werfelova originálu, často se jedná o místa, kde Fischer nebo Fischl užívali tvořivé textové transformace.

V některých pasážích naopak Žantovská využívá tvořivé textové transformace, aby se odlišila od předchozích překladů básně, zejména v pasážích, kde se její kolegové drželi doslovněji Werfelova textu.

Závěr

Ve srovnání překladů lze vyvodit, že způsob, jakým jednotliví překladatelé Werfelovy básně přeložili, byl podmíněn několika skutečnostmi. Jak popisuje kapitola *Problematika překladu poezie* (viz 2), je výsledná podoba překladu ovlivněna rysy a zvláštnostmi cílového jazyka (viz 2.1), schopností překladatele najít možná překladatelská řešení (viz 2.2), osobností překladatele a dobou, ve které dílo překládal (viz 2.2) a nutností odlišit se od dřívějších překladů díla (viz 2.2). Všechny tyto skutečnosti byly v porovnání překladů nalezeny a popsány, avšak jedno hledisko se v porovnání objevovalo častěji než ostatní. Tímto hlediskem je nezbytnost znalosti předchozích překladů díla a jejich vliv na další překlady. V kapitole 2.2 této práce je parafrázována Z. Kufnerová a je uvedeno, že překladatelé musí volit překladatelská řešení, aby se odlišili od předchozích překladů.

Ve srovnání překladů básně *An den Leser* (viz 5) se toto ovlivnění týká překladu Žantovské a Malého. Fischl překládal tuto báseň jako první a nemusel zohledňovat žádný dřívější překlad. Potřeba odlišení je často realizována užitím tvořivé textové transformace. Žantovská se ve svém překladu musela odlišovat od Fischlova překladu, a zároveň jím byla ovlivněna. Dochází k tomu ve všech pěti strofách básně. V první strofě ve druhém verši (viz 5.1), ve druhé strofě v prvním a čtvrtém verši (viz 5.2), ve třetí strofě zaměňuje druhý a třetí verš a také je překládá odlišně od Fischla (viz 5.3), to samé provádí i ve čtvrté strofě (viz 5.4), a v poslední strofě mění druhý verš (viz 5.5). Malý musel při svém překládání brát v potaz překlady Fischla i Žantovské. V jeho případě dochází k potřebě odlišení ve druhém verši první strofy (viz 5.1), ve druhém verši druhé strofy (viz 5.2), v prvním a druhém verši třetí strofy (viz 5.3), ve třetím verši čtvrté strofy (viz 5.4), a ve třetím verši páté strofy (viz 5.5).

Rovněž při srovnání překladů básně *Gebet um Sprache* (viz 7) byly nejvýraznější odlišnosti mezi překlady způsobeny potřebou odlišit novější překlady od starších. Tuto báseň jako první překládal Fischer, který nemusel zohledňovat žádný dřívější překlad. I zde je k potřebě odlišení užívána tvořivá textová transformace. Fischl, který překládal báseň jako druhý a musel tedy brát v potaz Fischerovu verzi, tvořivě transformuje text kvůli potřebě odlišit se v prvním dvojverší básně (viz 7.1) a v závěrečném trojverší (viz 7.4). Žantovská, která musela zohlednit oba předchozí překlady tvořivě transformuje text s účelem odlišit se v prvním dvojverší (viz 7.1), ve druhém dvojverší (viz 7.2), a v závěrečném trojverší (viz 7.3).

Z tohoto zjištění lze tedy vyvodit, že překlad básně není utvářen pouze jazykovými schopnostmi překladatele samotného, ale pokud byla báseň již překládána v minulosti, i jazykovými schopnostmi předchozích překladatelů. Zohledňování dřívějších překladů nutí překladatele volit odlišné jazykové prostředky, které jsou často velice originální, a i za cenu odchýlení se od slov původní básně může vzniknout překlad, který je originálu významem blíže nebo jeho význam dokonce v kontextu cílového jazyka rozšiřuje.

Kufnerová a Levý často zmiňují, že výsledná podoba překladu závisí na kreativitě, představivosti a jazykových dovednostech překladatele, vychází z překladatelovy subjektivní interpretace překládaného díla a může být i ovlivněna vnějšími faktory jako je společensko-kulturní pozadí doby, kdy překlad díla vznikl. To samé platí i o čtenáři, který překlad vnímá subjektivně na základě svých jazykových a interpretačních dovedností i na základě výše zmíněných vnějších faktorů doby, a rovněž i na základě svého vlastního vkusu.

Neexistuje tedy objektivní měřítko správnosti překladu, pouze subjektivní preference čtenáře některého z existujících překladů díla. Proto je možné srovnávat překlady pouze po jazykové a stylistické stránce a toto srovnání vztahovat k původnímu dílu, ale není možné podle srovnání překladů hodnotit vhodnost či kvalitu některého z překladů. Hodnocení překladu je tedy na každém jednotlivém čtenáři a závisí na jeho vlastní interpretaci originálu.

Čím pozdější překlad, tím více překladatelé užívají tvořivou textovou transformaci, aby se odlišili nebo aby zachovali rýmy, ale neopakovali slova, která užili překladatelé před nimi (Žantovská – přeskupení, Malý vkládá fráze).

Resumé

Franz Werfel gehört zu den Vertretern des literarischen Phänomens *Prager deutsche Literatur*. Dieser Begriff umfasst die Gruppe der deutschschreibenden in Prag geborenen und bzw. oder wirkenden Autoren, in Abgrenzung zu den anderen deutschsprachigen Gebieten Böhmens, Mährens und Mährisch-Schlesiens. Der Zeitraum entspricht ca. 55 Jahren, zwischen dem Auftreten Rainer Maria Rilkes im Jahre 1884 mit seinem Gedichtband *Leben und Lieder* und dem Einmarsch deutscher Truppen in die Tschechoslowakei im März 1939. Zu den wichtigsten Vertretern zählen Rainer Maria Rilke, Franz Kafka, Max Brod, Gustav Meyrink, Egon Erwin Kisch, Franz Werfel etc..

Worfels erste Gedichte sind in Prag entstanden. Für die Veröffentlichung dieser Gedichte setzte sich sein Freund Willy Haas ein. Im Jahre 1908 ist in der Wiener Zeitung *Die Zeit*, sein erstes Gedicht mit dem Titel *Die Gärten der Stadt Prag* erschienen. Zu seinen Werken zählen auch Romane, Erzählungen, Novellen, Skizzen, Gedichte, Essays, Vorträge, Dramen und szenische Fragmente. Seine bekanntesten Werke sind ein zweibändiger historischer Roman *Die vierzig Tage des Musa Dagh* (1933/47) und der Roman *Das Lied von Bernadette* (1941). Im ersten Kapitel dieser Bachelorarbeit wird das Leben und Werk Franz Worfels näher vorgestellt.

Zum Gegenstand dieser Bachelorarbeit wurden die tschechischen Übersetzungen von Franz Worfels Lyrik, ausgewählt und analysiert wurden zwei Gedichte mit den meisten veröffentlichten tschechischen Übersetzungen. Erstes Gedicht *An den Leser* kommt aus der Gedichtsammlung *Der Weltfreund* (1911). Zweites Gedicht mit dem Titel *Gebet um Sprache* ist aus der Sammlung *Schlaf und Erwachen: neue Gedichte* (1935). Diese Gedichte wurden mehrmals ins Tschechische übersetzt, bei beiden Gedichten wurden daher drei tschechische verfügbaren Übersetzungen behandelt. Im Falle des Gedichtes *An den Leser* wurden in der Arbeit die Übersetzungen von Viktor Fischl (1948), Hana Žantovská (1965) und Radek Malý (2007)-untersucht. Im Falle des Gedichtes *Gebet um Sprache* wurden die Übersetzungen von Otokar Fischer (1935), Viktor Fischl (1948) und Hana Žantovská (1965) analysiert. Die Übersetzer und ihr Leben werden auch kurz vorgestellt. Man kann beobachten, dass die Übersetzungen in unterschiedlichen Zeitperioden entstanden sind. Die Übersetzung Otokar Fischers erschien in der Zeit vor dem Zweiten Weltkrieg. Die damalige Welt war von der nationalsozialistischen Ideologie beeinflusst. Fischls Übersetzung stammt aus dem Jahr 1948 – drei Jahre nach dem Zweiten Weltkrieg. Am 25. Februar 1948 fing in der

Tschechoslowakei die Alleinherrschaft der Kommunisten an. Hana Žantovská übersetzte diese Gedichte in den sechziger Jahren. Die tschechoslowakische Kommunistische Partei bemühte sich in dieser Zeit Liberalisierungs- und Demokratisierungsprogramm durchzusetzen. Die jüngste Übersetzung von Radek Malý kann man als gegenwärtige Übersetzung betrachten. Sie entstand circa zwanzig Jahre nach der sg. Samtenen Revolution, die u.a. zum Fall der Kommunistischen Regierung führte. Dass diese sozial-politischen Bedingungen die Übersetzer beeinflusst haben, kann man bei dem Gedicht *An den Leser* sehen. In der ersten Strophe verwendet Werfel das Wort „Neger“. Die genaue Übersetzung von diesem Wort ins Tschechische ist „negr“. Das Wort „negr“ wird auch in der Gegenwart durch rassistische Konnotationen begleitet. Fischls Übersetzung erschien kurz nach dem Zweiten Weltkrieg (im Jahre 1948). In dieser Zeit war das Thema des Rassismus sehr heikel, aus diesem Grund übersetzte Fischel das Wort als „černoch“. Die Bedeutung dieses Wortes ist deutlich neutraler. Auch Žantovská verwendete das Wort „černoch“. Radek Malý übersetzte es aber schon nach der sg. Samtenen Revolution (im Jahre 2007). Die gegenwärtige Gesellschaft ist toleranter, besonders, wenn es sich um eine künstliche Übersetzung handelt. Er konnte sich daher erlauben das Wort „Neger“ genau als „negr“ zu übersetzen.

In dem zweiten Kapitel wird die Problematik der Übersetzung von Lyrik angedeutet. Die Probleme der Übersetzung wurden aus den Fachwissenschaftlichen Werken von Zlata Kufnerová und Jiří Levý entnommen. Die wichtigsten Aspekte wurden festgelegt, sie dienen als grundlegende Ausgangspunkte für den Vergleich der Übersetzungen. Untersucht wurde: die Zeit, in der die Übersetzungen entstanden sind, der Gebrauch der sprachlichen Mittel in der Übersetzung, die unterschiedliche Anzahl der Silben im Hinblick auf den Originaltext, die Einhaltung der Reime und des Rhythmus und auch die textuelle Transformation in einzelnen Übersetzungen. Bei der textuellen Transformation unterscheidet Kufnerová zwischen der notwendigen Transformation und der kreativen Transformation. Die notwendige Transformation wird von der Zielsprache (= die Sprache, in die man übersetzt) bestimmt. Die kreative Transformation ist subjektiv und von dem Übersetzer selbst abhängig. Die Übersetzung ist im breiteren Sinne eine Interpretation des Übersetzers.

Wenn man ein Gedicht übersetzen will, muss man zuerst das Gedicht und den Kontext gut verstehen. Einerseits geht es darum den Dichter und sein Leben kennenzulernen, andererseits geht es auch um die Kenntnisse des sozialen Hintergrunds. Je besser der

Übersetzer über den Autor Bescheid weiß, desto „bessere“ Übersetzung kann später entstehen. Deshalb ist auch ein Teil von dieser Arbeit dem Autor gewidmet. Zuerst wurden die beiden Gedichte Werfels analysiert und interpretiert. Dabei wurden: die Reimordnung, sprachliche Mittel und auch die semantische Ebene berücksichtigt. Danach folgt der Vergleich der einzelnen Übersetzungen. Dabei kommt immer ein wichtiges Merkmal vor, dass sich die Übersetzer immer gegenseitig beeinflussten. Wobei der erste Übersetzer bei seiner Arbeit immer einen sehr bedeutenden Vorteil hatte, und zwar, dass seine Wahl von sprachlichen Mitteln durch nichts begrenzt war (außer durch seine eigene Vorstellungskraft). Das heißt, dass die Zahl der möglichen Lösungen für die Übersetzungen seit der ersten Übersetzung ziemlich begrenzt war. Es gab aber auch Fälle, wo alle drei Übersetzer dieselbe Lösung fanden. Das ist zum Beispiel bei dem Titel des Gedichtes *An den Leser* deutlich. Manchmal bietet die Muttersprache nur die eine einzige passende Lösung an.

Von dem Vergleich der Übersetzungen kann man ableiten: Aufgrund des zweitens Kapitels (Problematik der Übersetzung von Lyrik) ist die finale Übersetzung von den typischen Merkmalen und Besonderheiten der Zielsprache, von dem Übersetzer selbst (seiner Fähigkeiten und Kreativität) und von der Notwendigkeit sich von den älteren Übersetzungen zu unterscheiden bedingt. Bereits der Gesichtspunkt der Notwendigkeit sich von den älteren Übersetzungen zu unterscheiden war der überwiegende Aspekt bei dem Vergleich der Übersetzungen. Das war deutlich sowohl bei dem Gedicht *An den Leser* als auch bei dem Gedicht *Gebet um Sprache*. Die Berücksichtigung der älteren Übersetzungen zwingt den Übersetzer dazu, unterschiedliche sprachliche Mittel zu verwenden. Diese sprachlichen Mittel sind oft sehr originell und dadurch kann eine neue bzw. unterschiedliche Übersetzung entstehen, die mit ihrer Bedeutung dem originalen Text näher ist, oder kann auch noch die Bedeutung in der Zielsprache erweitern.

Ein objektives Kriterium für die Betrachtung der Richtigkeit der Übersetzungen gibt es nicht, es ist immer von subjektiven Präferenzen des Lesers abhängig. Die Übersetzungen kann man nur auf der sprachlichen und stilistischen Ebene mit dem originalen Text vergleichen. Die Qualität der Übersetzungen zu beurteilen, ist nicht möglich. Die Bewertung, die immer der Leser selbst macht, ist von seiner Interpretation des Werkes bedingt.

Seznam použitých informačních zdrojů

Primární literatura

MALÝ, Radek, ed. *Držice v drzých držkách cigarety: malá antologie poezie německého expresionismu*. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-074-0.

TOPOR, Michal. Ukázky z překladatelského díla Otokara Fischera: Hölderlin a Werfel. *Slovo a smysl* [online]. 2017, 13.3.2017, **13**(26), 154-170 [cit. 2019-12-01]. ISSN 1214-7915. Dostupné z: https://wordandsense.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/18/2017/02/michal_topor_154-170.pdf

WERFEL, Franz. *Básně*. Přeložil Viktor FISCHL. Praha: Václav Petr, 1948, 82 s. Lyrika, 18.

WERFEL, Franz. *Der Weltfreund: Gedichte*. Berlin-Charlottenburg: A. Juncker-Verlag, [19].

WERFEL, Franz. *Přítel světa*. Přeložila Hana ŽANTOVSKÁ. Praha: Mladá fronta, 1965. Květy poezie (Mladá fronta).

WERFEL, Franz. Schlaf und Erwachen: Gebet um Sprache. *LiteraTisch* [online]. 1935 [cit. 2019-08-17]. Dostupné z: <https://www.literatisch.de/schlaf-und-erwachen-franz-werfel-1935.html#Gebet%20um%20Sprache>

WERFEL, Franz. *V domě dětství*. Přeložila Hana ŽANTOVSKÁ. Praha: Mladá fronta, 1990. Květy poezie (Mladá fronta). ISBN 80-204-0220-9.

Sekundární literatura

HYRŠLOVA, Květa. 1992. Franz Werfel und das Phänomen des „Mitteleuropaertums“ (Versuch einer Differenzierung) In: Karl Heinz Auckenthaler (Hrsg.): *Franz Werfel. Neue Aspekte seines Werkes*. Szeged (Acta Germanica 2).

JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: příběh života*. Přeložila Alena BLÁHOVÁ. Praha: Sefer, 1997. Paměti. ISBN 80-85924-14-5.

KRAUS, Karl a Martin LEUBNER. *Karl Kraus' "Literatur oder Man wird doch da sehn": genetische Ausgabe und Kommentar*. Göttingen: Wallstein, c1996, ISBN 978-3-89244-089-5.

KUFNEROVÁ, Zlata. *Čtení o překládání*. Jinočany: H & H, 2009. ISBN 978-80-7319-088-0.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

LEVÝ, Jiří. *Úvod do teorie překladu: určeno pro posluchače fakulty společenských věd*. Praha: SPN, 1958.

WAGENER, Hans. *Understanding Franz Werfel*. Columbia, S.C.: University of South Carolina Press, 1993. ISBN 9780872498839

Internetové zdroje

Akademické gymnázium Štěpánská. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Akademick%C3%A9_gymn%C3%A1zium_%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1nsk%C3%A1

Cena Otokara Fischera: Otokar Fischer. *Cena Otokara Fischera: Otokar Fischer* [online]. Institut pro studium literatury, 2017, 2017 [cit. 2019-08-17]. Dostupné z: <http://www.ipsl.cz/fischer-otokar>

Die Fackel. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Die_Fackel

Duden | Kuli | Rechtschreibung, Bedeutung, Definition, Herkunft. *Duden* [online]. Bibliographisches Institut, 2019 [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://www.duden.de/rechtschreibung/Kuli_Tagelohner_Arbeiter

Exkurs Seeman Lexikon der Kunst: Farben, Formen, Zahlen: SYMBOLIK DER FARBEN, FORMEN UND ZAHLEN. *Kunstdirekt.net* [online]. [cit.2019-11-03]. Dostupné z: <http://www.kunstdirekt.net/Symbole/exkurssymbollexderkunstzahlen.htm>

Hořící keř. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ho%C5%99%C3%ADc%C3%AD_ke%C5%99

Kavárna Arco. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kav%C3%A1rna_Arco

MALÝ, Radek. O mně. *Radek Malý: autor knížek pro děti, básník, překladatel... SPISOVATEL* [online]. 2016 [cit. 2019-8-17]. Dostupné z: <https://radek-maly-spisovatel.webnode.cz/o-mne/>

Max Reinhardt. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Max_Reinhardt

Otokar Fischer. *Spisovatele.cz: Otokar Fischer* [online]. 2019 [cit. 2019-08-17]. Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/>

Piaristická kolej a gymnázium (Praha). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Piaristick%C3%A1_kolej_a_gymn%C3%A1zium_\(Praha\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Piaristick%C3%A1_kolej_a_gymn%C3%A1zium_(Praha))

Psaní velkých písmen. *Pravidla.cz* [online]. [cit. 2019-10-06]. Dostupné z: <https://www.pravidla.cz/vice/psani-velkych-pismen/?kapitola=8>

Willy Haas. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Willy_Haas

Žantovská Hana. *Obec překladatelů* [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-08-17]. Dostupné z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/Z/ZantovskaHana.htm>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Báseň *An den Leser* ze sbírky *Der Weltfreund* (scan)

Příloha č. 2 – Báseň *Gebet um Sprache* (screenshot)

Příloha č. 3 – Překlad básně *An den Leser* od Viktora Fischla ze sbírky *Básně* (scan)

Příloha č. 4 – Překlad básně *An den Leser* od Hany Žantovské ze sbírky *Přítel světa* (scan)

Příloha č. 5 – Překlad básně *An den Leser* od Radka Malého antologie *Držice v drzých držkách cigarety: malá antologie poezie německého expresionismu* (scan)

Příloha č. 6 – Překlad básně *Gebet um Sprache* od Otokara Fischera (screenshot)

Příloha č. 7 – Překlad básně *Gebet um Sprache* od Viktora Fischla ze sbírky *Básně* (scan)

Příloha č. 8 – Překlad básně *Gebet um Sprache* od Hany Žantovské ze sbírky *V domě dětství* (scan)

An den Leser

Mein einziger Wunsch ist, Dir, o Mensch ver-
wandt zu sein!
Bist Du Neger, Akrobat, oder ruhst Du noch in
tiefer Mutterhut,
Klingt Dein Mädchenlied über den Hof, lenkst
Du Dein Floß im Abendschein,
Bist Du Soldat, oder Aviatiker voll Ausdauer
und Mut.

Trugst Du als Kind auch ein Gewehr in grüner
Armschlinge?
Wenn es losging, entflog ein angebundener
Stöpsel dem Lauf.
Mein Mensch, wenn ich Erinnerung singe,
Sei nicht hart und löse Dich mit mir in Tränen auf!

Denn ich habe alle Schicksale durchgemacht. Ich weiß
Das Gefühl von einsamen Harfenistinnen in
Kurtapellen,
Das Gefühl von schüchternen Gouvernanten im
fremden Familienkreis,
Das Gefühl von Debutanten, die sich zitternd
vor den Soufleurkasten stellen.

Gebet um Sprache

Gib mir nicht Macht über die Sprache,
Gib mir der Sprache Macht über mich!
Ich mag nicht mit flinkem Fingerspiel
Silben fädeln wie geglättete Kugeln.
Laß mich an überraschender Biegung
Dir begegnen im Dornbusch des Wortes,
Im stotternd zerrissenen Strauch,
Der mit der bläulichen Flamme
Deines Gleichnisses brennt!

WERFEL, Franz. Schlaf und Erwachen: Gebet um Sprache. *LiteraTisch* [online]. 1935 [cit. 2019-08-17]. Dostupné z: <https://www.literatisch.de/schlaf-und-erwachen-franz-werfel-1935.html#Gebet%20um%20Sprache>

ČTENÁŘI

Mé přání jediné je s tebou spřízněn být.
Ať černocho jsi, či akrobat, či hluboko spíš ještě
matky v lůnu,
ať dívčí píseň tvá se nese po dvoře, ať vor svůj
řídíš v podvečerní klid,
ať voják jsi, či letec vytrvalý, jenž plný odvahy
ve výši zdraví lunu.

Nosil jsi jako dítě též pušku na pásce zelené?
Když spustila, vylétla z hlavně zátka přivázaná.
Když, člověče, má píseň v tobě vzpomene,
jen tvrdý nebud', se mnou se rozplyň v slzách zrána.

Neboť já prožil všechny osudy: já znám
pocity zestárých harfenistek v lázeňských kapelách,
pocity plachých slečen k dětem, když přišly k cizím
rodinám,
pocity debutantů, které k nápořední budce žene strach.

V lese jsem žil i v nádražní budce,
shrben jsem sedal u pokladních knih a obsluhoval
netrpělivé hosty.
U kotlů stával jsem jako topič, s tváří ozářenou prudce,
jídal jsem odpadky a zbytky z kuchyně, já kuli prostý.

Tak tobě a všem tedy patřím.
Nechtěj mi, prosím, vzdorovat.
Ó, kéž by se to mohlo stát,
že všem vám v náruč padnu jako bratřím!

ČTENÁŘI

Mé jediné přání je být s tebou, čtenáři,
příbuzný!
Ať jsi černoch či akrobat, nebo ať se ti ještě
u matky předobře spí,
ať tvá dívčí píseň zní přes dvůr, ať řídíš vor
při slunce západu,
ať jsi voják či aviatik, který má vytrvalost
i odvahu.

Nosil jsi v dětství taky pušku na zeleném
řemínku?
Když spustila, vylétla přivázaná zátka z hlavně.
Můj člověče, když zpívám vzpomínku,
nebuď tvrdý, a jak já za tebe, plač za mě.

Neboť já jsem prožil všechny osudy: já znám
pocit plachých guvernantek, co cizí chleba jedí,
pocit harfenistek připoutaných k špatným
kapelám,
pocit hereček, prvně stojících před budkou
napovědy.

Žil jsem v lese, sloužil na kterémśi nádraží,
stál jsem u kotlů, do očí mě bil žár,
obsluhoval netrpělivé hosty, hrbil se nad
účetními výkazy,
jako kuli jsem odpadky a kuchyňské zbytky
pojídal.

Tak, tobě i všem patře,
prosím tě, abys mě i ty měl rád.
Ó, kéž by se to jednou mohlo stát
a padli jsme si do náruče, bratře.

WERFEL, Franz. *Přítel světa*. Přeložila Hana ŽANTOVSKÁ. Praha: Mladá fronta, 1965.
Květy poezie (Mladá fronta).

Příloha č. 5 – Překlad básně *An den Leser* od Radka Malého antologie *Držice v drzých držkách cigarety: malá antologie poezie německého expresionismu* (scan)

Čtenáři

**Být s tebou spřízněn, ó člověče, je jediné mé přání!
Ať jsi negr, akrobat či v hloubi lůna matky jsi-li,
ať dvorem zní tvá dětská píseň, ať třeba řídíš vor
ať jsi voják nebo aviatik plný odvahy a síly.**

**Také jsi jako kluk nosil pušku na zelené pásce?
Když vyšla rána, jen přivázaný špunt před hlavní se
zahoupal.
Můj člověče, ve vzpomínce otevři se lásce,
nebuď tak tvrdý a v slzách se mnou rozpust' žal!**

**Vždyť já jsem poznal každý osud. Vím,
co cítí osamělé harfenistky v lázeňských kapelách,
co cítí plaché guvernantky v cizí rodině; vím,
znám pocit debutantů chvějících se před náповédou,
znám jejich strach.**

**Žil jsem v lese, u drah pracoval co výhybkář,
hrbil se nad účetní knihou, obsluhoval nedočkavé
hosty,
jako topiči u kotlů plameny ožehly mi tvář,
jako kuli jedl jsem zbytky a olizoval kosti.**

Tak tedy tobě a všem patřím!
Nechtěj se mnou, prosím, bojovat!
Ó, kéž by jednou mohlo se to stát,
že s tebou, člověče, se sbratřím!

MALÝ, Radek, ed. *Držice v drzých držkách cigarety: malá antologie poezie německého expresionismu*. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-074-0.

GEBET UM SPRACHE

Franz Werfel

Gibt mir nicht Macht über die Sprache,
gib mir der Sprache Macht über mich!
Ich mag nicht mit flinkem Fingerspiel
Silben fädeln wie geglättete Kugeln
Lass mich an überraschender Biegung
Dir begegnen im Dornbusch des Wortes
im stotternd zerrissenen Strauch
der mit der bläulichen Flamme
Deines Gleichnisses brennt!

MODLITBA

Franz Werfel

Mně nad jazykem nedávej vládnout!
Jazyku vládnout nade mnou dej!
Hbitě a hravě navlékat
nechce se mi korálečky slabik.
Nad náhlým srázem svol, ať Tebe
v hořícím houští slova naleznu,
v keři, jenž, zdrán a zajíkáví,
modravým plouhavým ohněm
Tvých podobenství vzplál!

TOPOR, Michal. Ukázky z překladatelského díla Otokara Fischera: Hölderlin a Werfel. *Slovo a smysl* [online]. 2017, 13.3.2017, **13**(26), 154-170 [cit. 2019-12-01]. ISSN 1214-7915. Dostupné z: https://wordandsense.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/18/2017/02/michal_topor_154-170.pdf

MODLITBA ZA ŘEČ

Nad řečí moc mi nedávej,
dej řeči spíš moc nade mnou!
Nechci hbitou prstů hrou
navlékat slavičky jak hladké korály.
Dej, v záhybu ať překvapivém
tě potkám v hustém trní slova,
v koktavě rozdrásaném křoví,
jež září modravou
žhne tvého podobenství.

Modlitba za dar řeči

Nedej mi moc nad řečí,
dej řeči moc nade mnou!
Nestojím o to navlékat hbitými prsty
slabiky jak hladké kuličky.
Dovol mi na nečekaném zákrutu cesty
potkat tě v trnitém keři slova,
v prastarém rozervaném keři,
jenž hoří namodralým plamenem
tvého podobenství!